

6. Migráció

Tálas Péter – Etl Alex

Migráció – nemzetközi migráció – irreguláris migráció – kényszmigráció – migrációs trendek – Európába irányuló migráció – migrációs útvonalak

Tankönyvünk e fejezete a nemzetközi migrációval foglalkozik, amelyen a népességnek az államhatárok átlépésével járó egyéni vagy csoportos helyváltoztatását érti. A fejezet első felében azt foglaljuk össze, hogy a 21. századi globalizáció időszakában milyen tényezők és motívumok kényszerítenek, illetve ösztönöznek migrációra, majd ezt követően az elmúlt negyedszázad nemzetközi migrációs trendjeit vázoljuk fel, statisztikai adatok alapján és elsősorban biztonságpolitikai szempontból értékelve a jelenséget. Röviden érintjük azt is, milyen problémák merülhetnek fel e globálissá vált kihívás kezelése kapcsán. A fejezet második része az Európai Uniót elérő fő migrációs útvonalak sajátosságait és különbségeit mutatja be, valamint ezek segítségével összehasonlítja őket, és prognózt is igyekszik felállítani a jövőben várható migrációs trendek tekintetében.

A migráció, amely végigkísérte az emberiség történetét, a 20. század utolsó harmadától vált viszonylag tömeges, természetes és növekvő világjelenséggé, s ezzel párhuzamosan került a biztonsági tanulmányok fókuszába is. A biztonságpolitikai szakirodalom alapvetően két szempontból kezdte biztonsági kihívásként tárgyalni a migrációt: egyrészt az államok biztonsága felől, azt hangsúlyozva, hogy a migráció ellenőrzése feletti kontroll elvesztésével sérülhet a nemzetállami szuverenitás, másrészt a humán biztonság keretében, az egyén biztonsága felől. (THOMPSON 2013) Ez utóbbit párhuzamosan azzal, hogy az 1970-es évek közepétől a migránsok között emelkedni kezdett a kényszmigránsok száma, akik aránya 2017-ben az ENSZ Gazdasági és Szociális Ügyek Főosztályának (UN DESA)¹⁸ és a Nemzetközi Migrációs Szervezet (IOM) adatai alapján 26%-ot tett ki a nemzetközi migránsok között.

Fontos azonban jelezni, hogy a szakirodalomban mindmáig erősen vitatott, mikor és milyen helyzetben indokolt a nemzetközi migráció biztonsági kérdésként való tárgyalása. E dilemma szorosan kötődik ahhoz, hogy a migráció egy olyan jelenség, amely egyszerre jelent lehetőséget és kihívást, amelynek előnyei és hátrányai egyaránt vannak. A kibocsátó, többnyire szegényebb országok számára például egyértelműen előny jelent, hogy kevesebb embert kell eltartaniuk, így csökken a rendelkezésükre álló erőforrásokat terhelő nyomás, a migránsok pedig megkeresett jövedelmük egy részét hazautalják. A kibocsátó országokat érintő hátrányok között említhetjük a fiatal, munkaképes, jó képességű és képzett populáció

¹⁸ Fejezetünkben, ha másként nem jelöljük, az ENSZ Gazdasági és Szociális Ügyek Főosztályának (UN DESA) adatait használjuk. (UN DESA PD 2019)

elvesztését, a családok szétszakadását, illetve azt, hogy a migráció következtében kiegyensúlyozatlanná válik a társadalmi korfa, és az otthon maradó idősök miatt nő a halálozási ráta. A migráció a befogadóországok számára is számos előnnyel járhat: olcsóbbá válhat a munkaerő, segíthet felszámolni a munkaerőhiányt, betölthetővé válnak a népszerűtlen, képesítést nem igénylő, alacsony presztízsű munkakörök, sőt – kisebb számban ugyan, de – esetenként a magasabb képesítést igénylő hiányszakmák is (például orvos), és a migránsok növelhetik a társadalom kulturális sokszínűségét is. Emellett gátat szabhat a lakosságcsökkenésnek és a társadalom elöregedésének. Hátrányként jelenhetnek meg viszont a nyelvi problémák, a kialakuló etnikai, vallási és kulturális feszültségek, az egészségügyi és lakhatási ellátórendszerek növekvő terhelése. Emellett a saját állampolgárok egy része elvesztheti munkahelyét a beáramló munkaerő miatt, illetve a migránsok megjelenése ösztönözheti a saját, jó képességű, képzett munkaerő elvándorlását is. A kép tehát korántsem fekete és fehér, mint azt a nemzetközi migrációs diskurzusban részt vevők gyakran állítják vagy láttatják.

A migráció jelensége sokféleképp és sok szempontból tipizálható, a szakirodalom leggyakrabban mégis a motiváció, az irány, az érintett terület és a legalitás szempontjából vizsgálja és értékeli azt. Ezek alapján beszélhetünk önkéntes vagy *külső tényezők által generált, egyéni vagy csoportos, a lakóhely taszítása vagy az új terület vonzása miatt kialakuló, ideiglenes vagy tartós, alkalmasszerű vagy ismétlődő, elvándorló vagy bevándorló*, illetve *legális (reguláris) vagy illegális (irreguláris)* migrációról. A típusok éles elhatárolása korántsem egyszerű, mert a gyakorlatban az egyes migrációtípusok általában keverednek. A migráció leggyakoribb motivációit – ilyenek a lakóhely taszításához vagy az új terület vonzásához kötődő okok – összefoglalóan *push-pull faktorokként* említi a szakirodalom. A nemzetközi migráció kapcsán a beutazás és tartózkodás jogszerűsége vagy ellenőrzöttsége szempontjából gyakran eltérő fogalomhasználattal találkozhatunk: *legális-illegális (jogszerű-jogszerűtlen), dokumentált-dokumentálatlan, reguláris-irreguláris*. Az említett fogalompárok közül a *reguláris-irreguláris* kifejezés pár kevésbé elterjedt a magyar közbeszédben, de a nemzetközi szakirodalom gyakran használja, irreguláris migráción a legális migrációtól elkülönülő, azonban nem minden esetben üldözendő magatartásformát értve. A nemzetközi jog például a fenyegetettség miatti kényszervándorlás meghatározott típusait ilyen magatartásnak tekinti, abból a megfontolásból, hogy ilyen helyzetekben a beutazás/tartózkodás mint magatartás lehet ugyan jogellenes, azonban annak elkövetője, a személy nem.

A modern kori történelmi tapasztalatok azt mutatják, hogy a migráció szinte kizárólag akkor vált biztonsági problémává, amikor annak következményeit az államok vagy államközösségek nem tudták kezelni. Hol azért, mert nem számoltak a migráció hosszabb távú társadalmi következményeivel, hol egyszerűen azért, mert olyan nagy tömegben érkeztek a migránsok, amit a helyi adminisztráció képtelen volt a normál politika keretei között fogadni és letelepíteni. Döntő többségükben ez utóbbi miatt alakultak ki migrációs válságok a második világháború után. Például a Kelet-Közép-Európából kitelepített 12 millió német miatt 1945–50 között Németországban; 1947-ben a függetlenné váló Pakisztánból és Indiából menekülő 14 millió fő miatt. 1971-ben Indiában a bangladesi függetlenségi háború elől menekülő 10 millió ben-

gáli miatt, illetve 1979–80-ban Pakisztánban az Afganisztánt a szovjet megszállást követően elhagyó 6,3 millió afgán menekült miatt. Hasonló jelenségnek lehettünk tanúi Malawiban az 1976 és 1992 között zajló mozambiki polgárháború elől menekülő 5,7 millió mozambiki miatt, illetve 1992-ben Németországban és a volt Jugoszláviával szomszédos országokban a boszniai háború elől menekülő 2,5 millió muszlim és horvát nemzetiségű menekült miatt. (DEPILLIS et al. 2015) S persze ilyenek tekinthetjük a 2015-ös európai migrációs és menekültválságot is, amikor egyetlen év alatt több mint 1,22 millió első alkalommal menedéket kérő érkezett az Európai Unió területére. Részben ez utóbbi válság kapcsán szembesült a szélesebb európai közvélemény azzal is, hogy a migráció kezelése stratégiai szemléletet és hosszú távú elkötelezettséget igényel az államoktól annak érdekében, hogy következményei a későbbiekben se okozzanak biztonságpolitikai problémát. Jó példa erre a migránsok sikeres társadalmi integrációjának biztosítása, amelyet az 1950–60-as években Európába települt vendégmunkásmunkások esetében – átmenetinek gondolva itt-tartózkodásukat – nem tartottak kulcsfontosságú feladatnak a nyugat-európai országok, vagy legalábbis az erre vonatkozó törekvéseket nem vitték következetesen végig, s ezzel jelentősen megnehezítették leszármazottaik társadalmi integrációját is, amelynek problémáival azonban a jelenlegi társadalmak szembesülnek. (HÜBSCHMANN 2015, 13–14.) A 2015-ös válság hatására látszik megerősödni az a személet is az európai közvéleményben, hogy a kontinensek közötti nemzetközi migráció növekvő hullámaira nem elég Európa határainál reagálni. (SVKK 2015)

A migrációval foglalkozó szakirodalom érthető módon nem általában a nemzetközi migrációt, hanem elsősorban annak irreguláris formáját tartja biztonságpolitikai szempontból releváns jelenségnek. (WOHLFELD 2014, 64–65.) Az államok és társadalmak ugyanis szabadon eldönthetik, hogy kikkel akarnak vagy hajlandók együtt élni, s ideiglenes befogadási kötelezettségük csupán a kényszmigránsok nemzetközi jog által meghatározott típusaival szemben áll fenn. A reguláris migránsok – mint jeleztük – elsősorban abban az esetben okoznak biztonsági problémát, ha társadalmi integrációjuk sikertelennek bizonyul. A tapasztalatok alapján ez mindenekelőtt a nagyon eltérő kulturális háttérrel érkező migránsok esetében gyakori, különösen, ha kellően nagyszámú és elkülönült/elkülönített társadalmi csoportot alkotnak a befogadó társadalmon belül. (SCHÖNWÄLDER 2007) A társadalmi integráció sikere ugyanakkor erősen függ attól, hogy egy társadalom – mint (nemzeti) identitásközösség – miként tekint a szuverenitásra (territoriális vagy etnikai-kulturális alapon), miként határozza meg a közösség és a közösséghez tartozó egyének viszonyát, s hol húzza meg saját politikai és kulturális közösségének határait – vagyis kit tekint idegennek. (CSEPELI–ÖRKÉNY 2017, 105.) A 2015-ös európai migrációs és menekültválság egyértelműen nyilvánvalóvá tette azt, hogy e tekintetben az Európai Unió társadalmi között is jelentős különbségek vannak.

6.1. A migráció hagyományos és új motívumairól

A történelmi tapasztalatok alapján azt is tudjuk, hogy az emberek migrációjának számos általános motiváló oka van. Ilyen lehet a kedvező *természeti* feltételek és adottságok kedvezőtlené válása, ami bekövetkezhet az éghajlati viszonyok megváltozásával, természeti katasztrófák, geológiai változások, de közvetlen emberi beavatkozás miatt is. Az 1990-es évek elejétől egyre többen és egyre gyakrabban hívták fel a figyelmet arra, hogy a globális klímaváltozás a nemzetközi migráció egyik fontos kényszerítő tényezőjévé válik. (LACZKO–AGHAZARM 2009,

13–14.) 2005-ben a washingtoni Worldwatch Institute éves jelentése már külön alfejezetben foglalkozott a környezeti menekültek problémájával (Worldwatch Institute 2005), az ENSZ Közgyűlése által 2016. szeptember 19-én elfogadott menekültekről és migránsokról szóló New York-i nyilatkozat első pontja pedig már egyértelműen a migráció okai között sorolja fel az éghajlatváltozást és az ehhez köthető természeti katasztrófákat. (UN A/RES/71/1 2016) A klímaváltozás és migráció összefüggéseinek fontosságát nemcsak az jelzi, hogy e kérdés napjainkra a nemzetközi politika egyik meghatározó témájává vált, de az is, hogy az éghajlatváltozás hatásai miatt kialakuló tartós aszályok, a vízhiány, valamint az árvizek már napjainkban is egyre több társadalmi konfliktust generálnak, jelentősen növelve az államok belső instabilitását. Ez utóbbiak kapcsán érdemes jelezni, hogy az éghajlatváltozás migrációs kényszerként való nemzetközi elfogadtatását még ma is igen nehézé teszi, hogy a környezet változása kezdetben legtöbbször a természeti erőforrásokért (például termőföldért, vízáért) vívott helyi küzdelmekhez vezet, s ennek következtében a környezeti migránsokra gyakran e helyi konfliktusok és háborúk elől menekülő politikai menekültekként tekint a nemzetközi közvélemény.

A migrációnak lehetnek *gazdasági* okai is, amelyek közül a leggyakoribb és legjellemzőbb az alacsony életszínvonalú, alacsony jövedelmű, rossz egészségügyi helyzetben lévő, elmaradott területekről a gazdaságilag prosperáló területekre történő elvándorlás. Lehetnek olyan *demográfiai, társadalmi és szociális* okai is, mint a túlnépesedés, a családegyesítés, a jobb tanulási lehetőség vagy a munkavállalás. Mivel a piacgazdaság nemzetközi méretekben hatalmas egyenlőtlenségeket okozott a világ különböző térségei között, napjaink nemzetközi migrációjának ez utóbbiak a leggyakoribb motiváló tényezői, amit jól érzékelhet az a tény, hogy a migránsok között a 25–49 év közötti, munkaképes korosztály teszi ki a legnagyobb arányt. A külföldön dolgozó nemzetközi migránsok hazautalásai ugyanis igen komoly gazdasági tényezőt jelentenek az elmaradottabb térségek és országok számára, ráadásul ezek jóval magasabbak, mint például az ide áramló hivatalos fejlesztési segélyek (ODA) összege, de jóval stabilabbak az elmaradott térségekbe érkező magánbefektetésekénél is. (World Bank 2017, 2.) A Világbank számításai szerint 2016-ban a migránsok fejlődő világba irányuló hazautalásainak teljes összege 429 milliárd dollárt tett ki. A legtöbb ilyen hazautalás Indiába (62,7) és Kínába (61) érkezett, de igen jelentős összegeket tettek ki a Fülöp-szigetekre (29,9), Mexikóba (28,5), Pakisztánba (19,8), Nigériába (19), Egyiptomba (16,6), Bangladesbe (13,7), Vietnámba (13,4) és Indonéziába (9,2) érkező hazautalások is. Egyes országok esetében a külföldön dolgozó migránsok hazautalásai meghatározó vagy legalábbis igen komoly tételt jelentenek az ország GDP-jében is. 2016-ban Kirgizisztán GDP-jén belül például 34,5%-ot tettek ki a migránsok hazautalásai, de jelentősek voltak Nepál, Libéria, Haiti, Tonga és Tádzsikisztán esetében is, hogy csak azokat az államokat említsük, ahol a hazautalások meghaladták az ország GDP-jének egynegyedét. (World Bank 2017, 1–3.) Az említett államok esetében a nemzetközi migráció – pontosabban az ebből származó haszon – az ország gazdasági biztonságának is komoly tényezője, s ilyen országok valószínűleg nagyobb számban vannak, hiszen a szakértői becslések szerint a tényleges beáramló összeg a hivatalos hazautalásoknál jelentősen nagyobb. (MOHAPATRA–RATHA 2011, 3.) A bevándorló munkavállalók hazautalásainak jelentőségét nem véletlenül hangsúlyozzuk: mivel sok helyen és sokszor a külföldi hazautalások jelentik az otthon maradt családok, családtagok egyetlen biztos bevételi forrását, az elvándorló csoportokat a többiek otthon maradásának zálogaként is értelmezhetjük. (MARSÁI 2016, 100.)

A migráció társadalmi okai közül külön érdemes megemlítenünk a demográfiát. Nemcsak azért, mert a túlnépesedés, illetve a népességszökkenés történetileg is fontos kiváltó okai voltak a migrációnak, hanem legfőképpen azért, mert egyrészt a szakértők szerint az európai államok csak a nemzetközi migráció révén kompenzálhatják népességfogyásukat és társadalmuk elöregedését, másrészt mert ugyancsak a szakértők szerint az elkövetkezendő évtizedekben a demográfia lesz az Európába irányuló afrikai migráció egyik legfontosabb kiváltó oka.

Az európai népesség csökkenése az 1960-as évek óta megfigyelhető jelenség, s ennek mértéke az 1970-es évek közepén lépte át a népességfogyás szintjét. A teljes termékenységi arányszám (a szülőképes korú női népességre jutó születések átlaga) ugyanis ekkor lépte át a kontinensen a 2,1-es szintet, ami alatt a népességszám középtávú fennmaradása már nem biztosítható. S bár e mutató csökkenése az ezredforduló évtizedében megállt, sőt azóta lassan növekszik, a jelenlegi 1,6-os szinttel Európa még mindig messze van attól, hogy belátható idő belül újra népességnövekedésről beszélhessünk a kontinensen. Mindezzel párhuzamosan – mivel az átlagos várható európai élettartam 1960 és 2015 között mintegy hét évvel kitolódott – nőtt az európai társadalmak átlagéletkora, s ezzel együtt növekedett az inaktív, és csökkent az aktív, munkaképes korosztály. Az európai vezetők már a 2000-es évek elején felismerték, hogy csökkenő lakosságú és idősödő társadalmakkal az európai államok csak egyre nagyobb erőfeszítések árán lesznek képesek fenntartani a korábban kialakított szociális hálóikat, egészségügyi és nyugdíjrendszereiket, illetve azt is, hogy e problémák orvoslására az egyik lehetséges és kézenfekvő megoldás a tervezett és szabályozott migráció. (COLLETT 2007)

A másik oldalon viszont a demográfiai előrejelzések szerint Afrika lakossága a 2015-ös 1,18 milliárdról 2030-ra 1,67 milliárdra, 2050-re 2,47 milliárdra, 2100-re pedig 4,38 milliárdra növekszik. (UN DESA PD 2015, 1.) Ez a 2017-es év 3,4%-os migrációs rátájával számolva 2030-ra 56 millió, 2050-re 83 millió, 2010-ra 148 millió új afrikai nemzetközi migráns megjelenését vetíti előre, akik közül – szintén a 2017-es mutatókkal számolva – 2030-ban legalább 25,9 millió, 2050-ben 38,5 millió, 2100-ban pedig 68,6 millió kontinensek közötti migráns lesz. Amennyiben fennmaradna az afrikai migránsok jelenlegi kontinensek közötti eloszlása, úgy Európának 2030-ra 12,3 millió, 2050-re 18,8 millió, 2100-ra pedig 33,6 millió Afrikából érkező migránssra kellene számítania. Fontos hangsúlyoznunk, hogy e számítást a 2017-es migrációs adatok alapján végeztük el, s nem vettünk, mert nem vehettünk figyelembe számos, a migráció dinamikáját befolyásoló jövőbeni tényezőt. Nem tudjuk például, hogy a népességnövekedéssel párhuzamosan növekszik-e, a jelenlegi szinten marad vagy csökken az afrikai kontinens és az afrikai államok lakosságmegtartó képessége. Arra sem tudunk pontos előrejelzést adni, változik-e, s ha igen, hogyan, az afrikai kivándorlók kontinensek közötti preferenciája. Sőt az is előfordulhat, hogy különböző tényezők következtében (például családtervezés, fogamzásgátlás, a nők társadalmi szerepének növekedése, képzés stb.) a népességnövekedés dinamikája Afrikában is lelassul. (SIPPEL et al. 2011, 6.)

A fentiek kapcsán azonban hangsúlyozzuk, hogy mind a demográfiai, mind a nemzetközi migrációs tendenciák gyorsan és közvetlenül nehezen befolyásolható jelenségek. Ezért már itt jelezni érdemes: Európa számára nem az a kérdés, hogy a jövőben több migráns érkezik-e, hanem az, hogy olyan személyek jutnak-e el a kontinensre, akiknek a nyelvtudása, képzettsége, kulturális háttere, hajlandósága lehetővé teszi a sikeres társadalmi integrációt és a munkaerőpiacra való belépést.

A 20. század második felében egyre gyakoribbá vált a *politikai* jellegű migráció, vagyis az emberek a hátrányos megkülönböztetés, az elnyomás, az üldöztetés és a fegyveres konfliktusok előli menekülése vagy vándorlása más területekre, illetve országba. Ez a folyamat 1990 után jelentősen felerősödött, részben az országokon belüli konfliktusok számának növekedése miatt, részben viszont azért, mert napjainkban már a néhány száz fős fegyveres csoportok is tízezres nagyságrendű menekülthullámot képesek kiváltani. A telekommunikáció fejlődésének következtében a konfliktuszónák lakossága napjainkban általában már nem várja meg a fegyveresek érkezését, hanem tömegesen menekül el még azt megelőzően. (MARSÁI 2016, 105.) Ennek eredményeként, miközben a konfliktusok halálos áldozatainak száma 2000 óta jelentősen csökkent szerte a világon, a menekültek száma jelentősen nőtt. (ROSER 2016) Korántsem váratlan és ok nélküli tehát, hogy napjainkban a nemzetközi migránsok több mint egynegyede menekült.

Ez a helyzet komoly kihívással szembesíti a nemzetközi biztonságért felelős politikusokat és nemzetközi intézményeket, s ezen belül azokat is, akik kezelhető szinten kívánják tartani a nemzetközi migrációt. A nemzetközi közösség és intézményei ugyanis hagyományosan elsősorban azoknak a konfliktusoknak a megoldására koncentrálnak, ahol kiterjedt – számos halálos áldozattal járó – fegyveres harcok, háborúk vagy polgárháborúk zajlanak, s kevésbé foglalkoznak azokkal az alacsonyabb szintű, kisebb méretű konfliktusokkal, amelyek kevés halálos, viszont sok menekült áldozattal járnak. Nem csak, sőt nem elsősorban azért, mert ezt támogatja a jelenlegi nemzetközi jog, és az ilyen konfliktusok megoldásához rendelkeznek korábban is alkalmazott, hatékonynak vélt eszközökkel (a kezdődő konfliktusokat korán előre jelezni képes intézményekkel és konfliktus-megelőzési eszközökkel ugyanis elvileg már rendelkezünk), hanem mindenekelőtt azért, mert erre ösztönzi őket a nemzetközi és általában a hazai közvélemény is. Vagyis mindenekelőtt a nemzetközi közvélemény szemléletének kellene változnia ahhoz, hogy az elsősorban menekült áldozatokkal járó konfliktusok is a gyorsan megoldandó problémák listáira kerüljenek, csökkentve ezzel a nemzetközi kényszmigránsok számát.

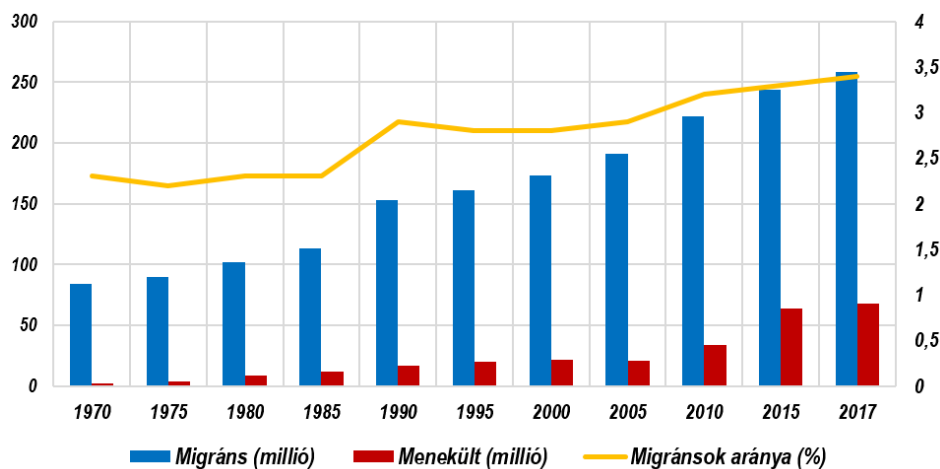
A politikai motivációjú migráció kapcsán fontos jelezniünk a migránsok és menekültek közötti különbséget is, elsősorban azért, mert a közbeszéd gyakran egybeemossa a két fogalmat. *Menekültnek* az az ember tekinthető, aki fegyveres konfliktus vagy üldöztetés elől menekül. Helyzete nemegyszer annyira veszélyessé és elviselhetetlenné válhat, hogy országhatárokon átkelve közeli országokban kénytelen biztonságot keresni, s ettől kezdve tekinthető nemzetközileg elismert „menekültnek”. A menekült számára túl veszélyes a hazatérés, s ezért van szüksége menedékre más országban. Az ilyen személy a nemzetközi jog (a menekültek jogállására vonatkozó 1951. évi genfi egyezmény és ennek 1967. évi kiegészítő jegyzőkönyve) értelmében segítségre jogosult az államok, az ENSZ Menekültügyi Főbiztossága és más szervezetek részéről. A *migráns* nem az üldöztetés veszélye miatt indul útnak, hanem azért, hogy életét jobbá tegye, munkát találjon, tanuljon, esetleg családgyegetítés vagy más ok miatt. A migráns bármikor biztonságban hazatérhet, s amennyiben ezt választja, tovább élvezi kormányának védelmét. Ez a különbségtétel elsősorban azért fontos, mert az államok a migránsokat saját bevándorlási törvényeik és jogszabályaik szerint kezelik és kezelhetik, a menekültek esetében viszont a menekültvédelem és a menedékjog nemzetközi normáinak megfelelően kell eljárniuk.

Végül a migráció motiváló tényezői kapcsán érdemes rámutatni arra is, hogy napjaink migrációs mozgásainak van néhány olyan fontos és sajátos oka, amely csak részben köthető a biztonsághoz. A *globalizáció* folyamata ugyanis nem csupán felgyorsította és növelte a migrációt, de új motivációkkal egészítette ki az emberek tömeges mozgásának igényét. Ilyen új ok a világról beszerezhető *információk drasztikus növekedése*, ami azt eredményezte, hogy szemben a korábbi történelmi korszakokkal, a migránsoknak ma már nem a bizonytalan ismeretlenbe kell elindulniuk, hanem kiválaszthatják úti céljukat, megtervezhetik az oda való eljutást, sőt felvehetik a kapcsolatot ott élő honfitársaikkal is, akik segíthetnek előkészíteni az újak érkezését. Az információ növekedése és áramlásának globalizálódása következtében *láthatóbbá váltak* a világ különböző térségei között növekvő *demográfiai és gazdasági egyenlőtlenségek* s azok a *politikai rendszerek közötti különbségek* is, amelyek alapvetően befolyásolják az emberek egyéni életminőségét. Ez az új ismeret szintén erős motivációja lett napjaink migrációjának. (Ros et al. 2007) Emellett egyértelműen ösztönzően hatott a migrációra *a közlekedés bővülése, felgyorsulása és költségeinek csökkenése*, illetve a *pénzügyi tranzakciók felgyorsulása és globalizálódása* is.

A nemzetközi migrációra ösztönző, kényszerítő és motiváló tényezőkkel kapcsolatban összefoglalóan azt mondhatjuk, hogy ezek egy méretében bővülő és dinamikájában erősödő nemzetközi migrációt vetítenek előre az elkövetkezendő évtizedekre, amelynek kezelésére fel kell készülnie a világnak, ezen belül is elsősorban az ilyen migráció célkontinenseinek, ha el akarják kerülni a 2015-ben Európában kialakult válsághelyzethez hasonló migrációs krízisek rendszeres megismétlődését.

6.2. A nemzetközi migráció trendjei

Miként azt már jeleztük, a migráció a 20. század utolsó harmadától vált viszonylag tömeges, természetes és növekvő világjelenséggé. A viszonylagosság hangsúlyozása fontos, mert a nemzetközi migránsok aránya az ENSZ adatai szerint a világ népességén belül 1970-ben 2,2% volt, napjainkban pedig 3,5%, ami statisztikai szempontból első pillanatra nem tűnik túl jelentősnek. Ha azonban konkrét számokra is lefordítjuk ezt az arányt, azt látjuk, hogy 1970-től napjainkig (2019) a nemzetközi migránsok száma 84 millióról 271,6 millióra nőtt, vagyis megháromszorozódott, s számuk jelenleg Franciaország lakosságának négyszerese. A legnagyobb növekedést a világszervezet adatai szerint az 1985–1990 és 2005–2010 közötti években mutatta a nemzetközi migráció (+40 és +31 millió). Fontos azonban látnunk, hogy bár a jelenség globális, korántsem érinti azonos mértékben és jelleggel az egyes földrészeket és országokat. Míg ugyanis az európaiak és a dél-amerikaiak a két kontinens lakosságszámához képest felülreprezentáltak a nemzetközi migránsok között, az észak-amerikaiak aránya rendkívül alacsony. Észak-Amerikában ugyanakkor a bevándorló nemzetközi migránsok aránya a második legmagasabb (16%) a lakosság körében. E tekintetben Óceánia (21,2%) az első, Európa (11%) pedig a harmadik. (UN DESA PD 2019b, 4.)

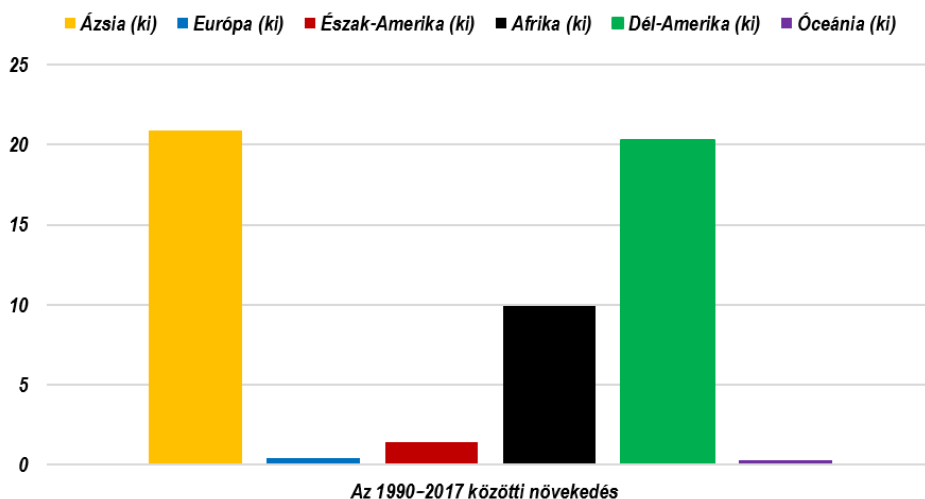
6.1. ábra

A migránsok és menekültek száma, illetve a migránsok aránya a világ népességében, 1970–2019 között

Forrás: UN DESA PD 2019a, UNHCR HRD é. n., International Organization for Migration 2020.

Az ENSZ adatai alapján napjainkban a világ nemzetközi migránsai közül 83,5 millió él Ázsiában, 82,3 millió Európában, 58,6 millió Észak-Amerikában, 26,5 millió Afrikában, 11,6 millió Dél-Amerikában, 8,9 millió pedig Óceániában. Az általunk vizsgált 1990–2019 közötti években az Ázsiában élő migránsok száma 35,3 millióval, az Európában élőké 32,6 millióval, az Észak-Amerikában élőké 31 millióval, az Afrikában élőké 10,8 millióval, a Dél-Amerikában élőké 4,5 millióval, az Óceániában élőké pedig 4,1 millióval – vagyis világszerte 118,6 millióval – növekedett. A ki- és bevándorlást figyelembe véve azonban a nemzetközi migráció az utóbb öt évben csupán Európában (+6,8), Észak-Amerikában (+6 millió) és Óceániában (+0,7) növelte ténylegesen a lakosságszámot, Ázsiában (–8,6 millió), Afrikában (–2,7) és Dél-Amerikában (–1,1) viszont relatíve csökkentette azt. (Migration Data Portal é. n.)

Legnagyobb arányban az ázsiai, az európai és az afrikai migránsok még mindig saját kontinensükön belül vándorolnak. A kontinensen belüli nemzetközi migránsok aránya Ázsia, Afrika és Dél-Amerika esetében ugyan csökkent – 2017-ben Ázsiában 59,9%, Afrikában 53,6%, Dél-Amerikában 16,2% volt –, s csupán Európában nőtt 67%-ra, de számuk 1990–2017 között mind a négy kontinensen növekedett, összességében mintegy 49 millióval. Észak-Amerikában és Óceániában ugyanakkor a belső migránsok száma a nemzetközi migráció szempontjából lényegében elhanyagolható volt az adott időszakban. A kontinensen belüli migráció arányának jelzése azért fontos, mert csak ennek segítségével határozhatjuk meg a kontinensek közötti migráció mértékét, így az Európa számára biztonságpolitikai relevanciával bíró nemzetközi migrációét is. Az már a belső migráció előbb jelzett változásából is jól látható, hogy Ázsia, Afrika és Dél-Amerika esetében jelentősen nőtt a kontinensek közötti migránsok száma.

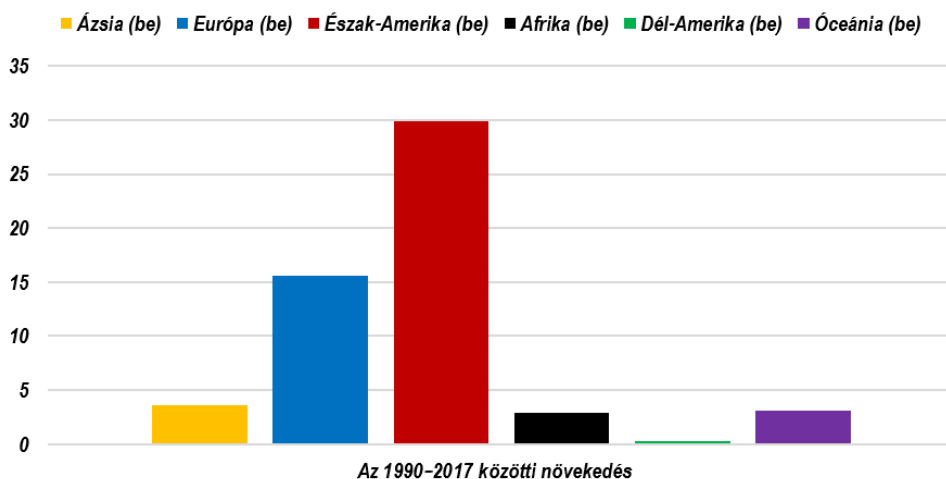

6.2. ábra

A kontinensekről kivándorlók számának változása, 1990–2017 között (millió fő)

Forrás: UN DESA PD 2019a

A kontinensek közötti kivándorlók száma 1990 és 2017 között Ázsiában 21,5 millióról 42,4 millióra (+20,9), Dél-Amerikában 11,3-ről 31,6 millióra (+20,3), Afrikában pedig 6,9-ről 16,8 millióra (+9,9) nőtt. Észak-Amerikában viszont mindössze 1,8-ről 3,3 millióra (+1,4), Európában 19,8-ről 20,2 millióra (+0,4), Óceániában pedig 0,5-ről csak 0,8 millióra (+0,3) emelkedett. Ezzel párhuzamosan a kontinensek közötti bevándorlók száma is növekedett, Észak-Amerika esetében 26,6-ről 56,5 millióra (+29,9), Európában pedig 21,3-ről 36,9 millióra (+15,6). Ázsiában ugyanakkor csupán 12,7-ről 16,3 millióra (+3,6), Óceániában 4,2-ről 7,3 millióra (+3,1), Afrikában 2,3-ről 5,2 millióra (+2,9), Dél-Amerikában pedig 3,1-ről 3,4 millióra (+0,3) nőtt a bevándorlók száma. Itt kell jelezni, hogy az ENSZ olyan kontinensek közötti bevándorlókat is számoltat viszonylag nagy számban (1990-ben 8,5, 2017-ben 10,5 milliót), akinek származási helyét nem ismerjük. Ezek száma az elmúlt 27 évben 2 millióval növekedett. (UN DESA PD 2017a, 1–5.) A számokból és a növekedés mértékéből világosan látható, hogy egyrészt az elmúlt több mint negyedszázadban Dél-Amerikából, Ázsiából és Afrikából indult más kontinensre a legtöbb migráns, másrészt, hogy a kontinensek közötti migránsok legnagyobb számban Észak-Amerikát és Európát választották célpontul. Őket követte Ázsia, Óceánia és Afrika, legkevesebben pedig Dél-Amerikát választották úti célul. Az adatokból az is világosan látszik, hogy az elmúlt 27 évben nem csupán fennmaradt a fejlettebb térségekbe irányuló – dél–északi – kontinensek közötti migráció korábbi tendenciája, de mind arányaiban, mind számszerűen jelentősen növekedett is. Fontos azonban jelezni, hogy a belső nemzetközi migrációt is figyelembe véve a dél–dél irányú, vagyis a fejlődő országokból a fejlődő országokba való migráció aránya ma már kissé meghaladja a fejlődő országokból a fejlett országba irányuló, úgynevezett dél–észak irányú migráció arányát. (UN DESA PD 2017a, 5.)

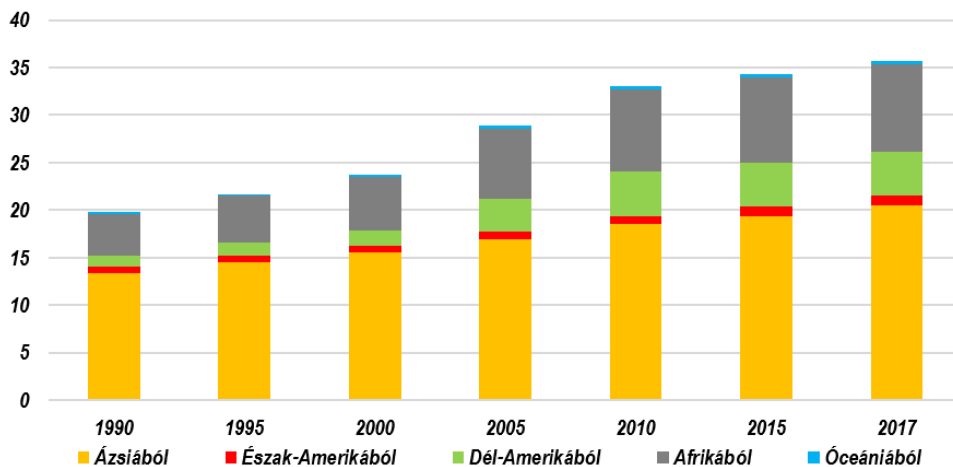
6.3. ábra

A kontinensekre bevándorlók számának változása, 1990–2017 között (millió fő)

Forrás: UN DESA PD 2019a

Az elmúlt több mint negyedszázadban a nemzetközi migráció célkontinensei közül Észak-Amerikába Dél-Amerikából (16,5 millió), Ázsiából (11) és Afrikából (2,1), míg Európába Ázsiából (7,1), Afrikából (4,9) és Dél-Amerikából (3,5) érkeztek a legnagyobb számban migránsok. Észak-Amerikában a dél-amerikaiak és ázsiaiak után az európai bevándorlók élnek legnagyobb arányban, bár számuk 1990 és 2017 között mindössze 1 millióval emelkedett, míg Európában az ázsiaiak, a dél-amerikaiak és az afrikaiak a legnagyobb arányban élő migránsok. Óceániába – a harmadik legnépszerűbb célkontinensre – Ázsiából (2,1 millió) és Európából (0,5) érkeztek a legtöbben, míg Ázsiába Afrikából (2,6) és Dél-Amerikából (0,3). Az ázsiai kontinensen 1990 és 2017 között csökkent ugyan az európai migránsok száma (–0,9), de arányuk még így is a legmagasabb az itt élő kontinensek közti migránsok között (2017-ben 7.1 millió volt). Afrikába ázsiai (0,7) és európai (0,4) migránsok érkeztek legtöbben bevándorlóként, s ők élnek a legnagyobb arányban is a kontinensen.

Napjainkban a nemzetközi migránsok 67%-ának a világ húsz állama ad otthont, amelyek közül kiemelkedik az Egyesült Államok (50 millió), Szaúd-Arábia (12), Németország (12), az Oroszországi Föderáció (12), az Egyesült Királyság (9), az Egyesült Arab Emírátsok (8), Kanada (8), Franciaország (8), Ausztrália (7) és Spanyolország (6). Ez utóbbi és az Egyesült Arab Emírátsok megjelenése a legtöbb migránst befogadó országok között, illetve az olyan, 1990-ben még az első tízben lévő országok kikerülése a legnagyobb befogadóországok közül, mint India, Ukrajna, Pakisztán és Irán, szintén azt jelzik, hogy az elmúlt 27 évben felerősödött a fejlett térségekbe irányuló nemzetközi migráció tendenciája.

6.4. ábra

Az Európában élő nemzetközi migránsok kibocsátói, 1990–2017 között (millió fő)

Forrás: UN DESA PD 2019a

Hozzá kell azonban tennünk, hogy napjainkra néhány olyan ország is bekerült a legtöbb nemzetközi migránst befogadó országok körébe, amelyek esetében a környezetükben zajló fegyveres konfliktus elől menekülők befogadása is jelentősen növelte az országba érkező migránsok számát (például Jordánia, Törökország, Thaiföld).

Az említett tendenciák és tényezők hatását mutatja a migránsokat legnagyobb számban kibocsátó országok köre is. 2017-ben ezek közül kiemelkedett India (16,6 milliós diaszpórával), Mexikó (13), az Oroszországi Föderáció (10,6), Kína (7,5), Szíria (6,9), Pakisztán (6), Ukrajna (5,9), a Fülöp-szigetek (5,7) és az Egyesült Királyság (4,9). 1990-hez képest a változás ezek körében még szembetűnőbb. Nem elsősorban amiatt, mert napjainkra helyezést cserélt az akkor vezető Oroszország az akkor harmadik helyezett Indiával, s mert Mexikó az ötödik helyről a második helyre került, hanem azért, mert olyanok kerültek le a migránsokat legnagyobb számban kibocsátó országok akkori tízes listájáról, mint Afganisztán, Olaszország és Németország. S persze itt is jeleznünk kell, hogy Szíria a 2012 óta zajló polgárháború elől menekülők hatalmas száma miatt kerülhetett 2017-ben a lista ötödik helyére.

A legtöbb migránst kibocsátó, vagyis legnépesebb diaszpórával rendelkező, illetve a legtöbb migránst befogadó 20 ország 1990-ben és 2017-ben: (UN DESA PD 2017a)

Kibocsátók 1990 – Oroszországi Föderáció (12,7 millió), Afganisztán (6,7), India (6,7), Ukrajna (5,5), Banglades (5,4), Mexikó (4,4), Kína (4,2), Olaszország (3,4), Pakisztán (3,3), Németország (3,3), Kazahsztán (3), Egyesült Királyság (2,7),

Törökország (2,5), Mozambik (2,2), Portugália (2,1), Fülöp-szigetek (2), Palesztin területek (1,9), Fehéroroszország (1,8), Egyesült Államok (1,7), Etiópia (1,7).

Kibocsátók 2017 – India (16,6 millió), Mexikó (13), Oroszországi Föderáció (10,6), Kína (10), Banglades (7,5), Szíria (6,9), Pakisztán (6), Ukrajna (5,9), Fülöp-szigetek (5,7), Egyesült Királyság (4,9), Afganisztán (4,8), Palesztin területek (4,7), Indonézia (4,2), Németország (4,2), Románia (3,6), Kazahsztán (4,1), Törökország (3,4), Egyiptom (3,4), Egyesült Államok (3), Olaszország (3).

Befogadók 1990 – Egyesült Államok (23,3 millió), Oroszországi Föderáció (11,5), India (7,5), Ukrajna (6,9), Pakisztán (6,2), Németország (5,9), Franciaország (5,9), Szaúd-Arábia (5), Kanada (4), Irán (4,3), Ausztrália (4), Egyesült Királyság (3,7), Kazahsztán (3,6), Hongkong (Kína) (2,2), Elefántcsontpart (1,8), Üzbegisztán (1,7), Argentína (1,6), Izrael (1,6), Olaszország (1,4), Szudán (1,4).

Befogadók 2017 – Egyesült Államok (49,8 millió), Szaúd-Arábia (12,2), Németország (12,2), Oroszországi Föderáció (11,7), Egyesült Királyság (8,8), Egyesült Arab Emírátsok (8,3), Franciaország (7,3), Kanada (7,9), Ausztrália (7), Spanyolország (5,9), Olaszország (5,9), India (5,2), Ukrajna (5), Törökország (4,9), Dél-afrikai Köztársaság (4), Kazahsztán (3,6), Thaiföld (3,6), Pakisztán (3,4), Jordánia (3,2), Kuvait (3,1).

6.3. A nemzetközi migráció biztonsági kihívásként való kezelésének nehézségeiről

A globális biztonsági kihívások kezelését napjainkban sajátos kettősség jellemzi. Egyfelől a velük kapcsolatos fellépést elméletileg megkönnyíteni látszik, hogy a világ legtöbb állama már felismerte azt a tényt, hogy e problémák megoldása a nemzetközi közösség közös rendkívüli intézkedéseit igényli. A migráció kapcsán jól jelzi ezt, hogy az ENSZ 193 tagállama által 2015 szeptemberében elfogadott Fenntartható Fejlesztési Célok 2030 (SDG 2030) keretprogram 17 fő célja közül 9 is érinti a nemzetközi migrációt, megjelölve azokat az alapproblémákat (3. Egészség és jólét, 4. Minőségi oktatás, 5. Nemek közötti egyenlőség, 8. Tisztességes munka és gazdasági növekedés, 10. Egyenlőtlenségek csökkentése, 11. Fenntartható városok és közösségek, 13. Fellépés az éghajlatváltozás ellen, 16. Békés társadalmak, 17. Partnerség a célok eléréséért), amelyek megoldása a migrációt megfoszthatja biztonsági kihívás jellegétől. (APPAVE–SINHA 2017) Ez igen fontos előrelépés a nemzetközi migráció kezelése szempontjából, hiszen a 2000-ben hasonló körben elfogadott Millenniumi Fejlesztési Célokban (MDG) a migráció még nem szerepelt a közösen megoldandó problémák között. Másfelől viszont a nemzetközi közösséget államok alkotják, amelyeknek a globális kihívásokkal kapcsolatos közös rendkívüli intézkedések melletti tartós politikai elkötelezettségét a gyakorlatban döntően továbbra is nemzeti érdekeik határozzák meg, legfőképpen az, hogy az adott kihívás aktuálisan, rövid, illetve hosszú távon mennyiben és hogyan érinti őket. Nem véletlen tehát, hogy bár az MDG fő céljait illetően eredményeket könyvelhetett el a nemzetközi közösség, túlnyomó többségüket azonban mégsem sikerült elérni. (MDG Report 2015) Fennáll a veszélye tehát annak, hogy a migráció kezelése kapcsán is hasonló problémával kerülünk szembe, hiszen a jelenség – mint korábban

jeleztük – az egyes földrészeket és országokat korántsem érinti azonos mértékben és jelleggel. Ráadásul előnyeiből és hátrányaiból – amelyek időben eltérő ütemben, de akár egyidejűleg is megjelenhetnek – saját érdekében mindenki az előnyöket akarja majd kihasználni, a hátrányokat pedig törekszik minimalizálni, a gyakorlati tapasztalatok alapján nemegyszer a többiek kárára. A kezelés alapkérdése tehát elméletileg az, hogy képesek leszünk-e olyan megoldásokat találni, amelyeknek eredményeként minden szereplő (a migráns, a kibocsátó, a befogadó is) elfogadható mértékben és méltányosan részesül a migrációhoz kapcsolódó előnyökből és hátrányokból.

A nemzetközi migráció említett módon való kezelését több tényező is megnehezíti. Egyrészt az, hogy a migráció alapvetően mikroközösségi (családi) döntéseken és megfontolásokon alapuló cselekvés, amely csupán méreténél fogva alakul a nemzetállami kereteken túlmutató, nemzetközi méretű társadalmi jelenséggé. Vagyis korántsem biztos, hogy a kérdés globális vagy nemzetállami szempontból való megközelítése elégséges a jelenség mozgatórugóinak megértéséhez és kezeléséhez. (CSEPELI–ÖRKÉNY 2017, 116–117.) Másrészt egy társadalomnak a migrációhoz való viszonyát – miként azt már jeleztük – erőteljesen befolyásolja, hogy tagjai miként gondolkodnak a szuverenitásról, közösségük politikai és kulturális határaitól, miként tekintenek államuk és társadalmuk aktuális helyzetére, illetve alapvetően milyenek az idegenekhez kapcsolódó attitűdjeik. Vagyis a migrációról kialakult társadalmi képet erőteljesen befolyásolják a társadalmi identitáshoz kapcsolódó szubjektív elemek. Ennek következtében a migráció – különösen annak nemzetközi típusa – a biztonság több dimenziójára vonatkozóan is egyszerűen és könnyen biztonságiasítható. (ADAMSON 2006; CURLEY–WONG 2008; THEMISTOCLEOUS 2013) Ráadásul a nemzetközi migráció a biztonság azon a dimenzióit érinti elsősorban – politikai, gazdasági, társadalmi –, ahol a leggyakrabban tapasztalhatjuk, hogy a biztonságiasítás eredményessége nem feltétlenül függ össze azzal, hogy a biztonságiasított kérdés mennyire jelent objektíve fenyegetést az adott közösség számára. Jól szemléltetik ezt az Eurobarometer felmérései, amelyek szerint 2015 után olyan uniós tagállamok lakossága is az első számú biztonsági kihívásnak tekintette a migrációt saját országára nézve (például Észtország, Lettország, Csehország), amelyek a 2015-ös válság hatásaitól gyakorlatilag érintetlenek maradtak. (Eurobarometer 2016, 2017) Az ilyen társadalmi vélemények kialakulását valószínűleg megkönnyítette, hogy a nemzetközi migráció több, a biztonságot érintő egyéb jelenséggel is szoros oksági összefüggésbe helyezhető (például terrorizmus, munkanélküliség, vallási-kulturális különbségekből fakadó ellentétek), függetlenül attól, hogy a statisztikai adatok alapján valóban szoros kapcsolat mutatható-e ki a jelenségek között. (ANDROVIČOVÁ 2016; TKACZYK 2017; BECK 2017) Végül külön problémát jelent, hogy a nemzetközi migrációt – méreteinél és kiváltó okainak jellegénél fogva – az államok csak tartós és közös összefogással képesek kezelni, mert többségük önmagában nem rendelkezik a kezeléshez szükséges hatékony eszközökkel és elégséges forrásokkal. A közös összefogás azonban csak akkor lehet eredményes, ha a fellépésre azonos politikai célokért kerül sor, amit ismét csak erőteljesen befolyásolnak a migrációval kapcsolatos társadalmi percepciók, legfőképpen az, hogy egy társadalom hol húzza meg azt a küszöbértéket, ahonnan biztonsági kihívásként tekint a jelenségre. Az Európai Unión belüli e tekintetben megmutatkozó különbségek ugyancsak jól érzékelhetők a 2015-ös válság óta, s nagyban hozzájárultak ahhoz, hogy a tagállamok olyan, a migráció kezelésében alapvető kérdések

kapcsán sem voltak képesek megállapodni, mint a közös határvédelem, a migránsok befogadásának közös kritériumai vagy az unió területére érkező menekültek elosztása.

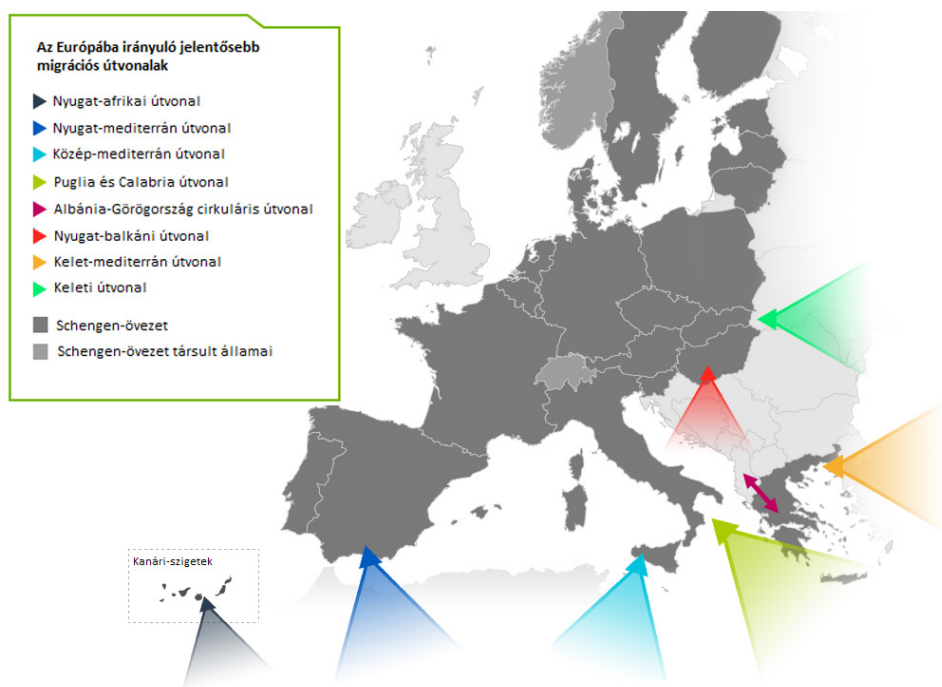
6.4. Az Európába irányuló migráció – útvonalak és trendek

A rendelkezésre álló empirikus adatok alapján az Európai Unióba irányuló migrációs útvonalak tekintetében négy nagyobb földrajzi irányt különíthetünk el. Ezek – a Frontex (Európai Határ- és Partvédelmi Ügynökség) megjelölését követve – az úgynevezett nyugat-mediterrán, közép-mediterrán, kelet-mediterrán és keleti útvonalak, amelyekhez további mellékútvonalak is csatlakoznak (például nyugat-afrikai; Puglia és Calabria; nyugat-balkáni; illetve az Albánia–Görögország körkörös útvonal). Az egyes útvonalak között jelentős különbségek azonosíthatók, amelyek az adott útvonalra jellemző trendeket és az útvonalon áthaladók hátterét egyaránt érintik. Földrajzi értelemben az útvonalak különböző belépési pontokon érik el az Európai Unió területét.¹⁹ A következőkben e tényezők összehasonlításával állítjuk párhuzamba egymással a különböző migrációs irányokat.

6.4.1. A kelet-mediterrán útvonal

A kelet-mediterrán migrációs útvonalon elsősorban a Törökországból Görögországba, majd ezt követően – a nyugat-balkáni útvonalon keresztül – a többi európai uniós államba történő migrációt értjük, bár Törökország e tekintetben nem az útvonal kiindulási pontjának, hanem sokkal inkább stratégiai kulcspontjának tekinthető. Az útvonalat igénybe vevők nemzetiségi hátterét értékelve ugyanis egyértelmű túlsúlyban vannak a szír és az afgán állampolgárok, hiszen előbbieket az útvonalon áthaladók kb. 47%-át, utóbbiak pedig kb. 24%-át tették ki 2016-ban, valamint további kb. 15%-ra volt tehető az irakiak aránya. (Frontex 2017, 19.) Földrajzi értelemben tehát a kelet-mediterrán útvonal kiindulási körzete meglehetősen szélesnek mondható, a tágan értelmezett Közel-Kelet egészét magában foglalja, ám adott esetben Észak-Afrika vagy a szubszaharai régió is idesorolható, hiszen például 2015-ben a Szomáliából érkezőket létszámban csak a szíriai és afgán háttérrel rendelkezők előzték meg az útvonalon. (Frontex 2020d)

¹⁹ Terminológiai szempontból fontos kiemelnünk, hogy az elemzés során stratégiai kulcspontként hivatkozunk azokra az államokra, amelyeken az adott migrációs útvonalon közlekedőnek mindenképp át kell haladnia. Stratégiai kulcspontnak minősül a nyugat-mediterrán útvonal szempontjából Marokkó, a közép-mediterrán útvonalon Líbia, a kelet-mediterrán útvonal tekintetében pedig Törökország. A stratégiai kulcspontként funkcionáló országok jelentősége abban rejlik, hogy önmagukban képesek alapjaiban befolyásolni az adott migrációs útvonalon áthaladók számárányát (például egy jól megszervezett török határellenőrzési rendszer képes minimalizálni a kelet-mediterrán/nyugat-balkáni irányban folyó migrációt, míg a 2011 után lényegében felbomlott líbiai államalakulat ezzel ellentétben egyfajta katalizátorként funkcionálhat a közép-mediterrán irányban zajló migráció szempontjából).

6.5. ábra

Az Európába irányuló migrációs útvonalak

Forrás: Frontex 2016

Mindez azt is jelenti, hogy a kelet-mediterrán útvonal kiindulási régiója egy, a fegyveres konfliktusoknak rendkívüli mértékben kitett térséget fed le, amelynek biztonságpolitikai folyamatai közvetlenül érintik az útvonal egészére vonatkozó trendeket. (E folyamatok közül a legjelentősebbek napjainkban a szír polgárháború alakulása; az úgynevezett „Iszlám Állam” és különböző más terrorcsoportok elleni küzdelem; a kurdkérdés; valamint Irak és Afganisztán belső instabilitása.)

A többéves trendeket tekintve jelentős ingadozásról beszélhetünk, hiszen míg 2008 és 2014 között évi kb. 25-50 ezer ember vette igénybe a kelet-mediterrán útvonalat a migrációhoz, addig ez a szám 2015-ben rekordméretűre növe elért a 885 ezret, majd 2016-ban – jelentős csökkenést mutatva – 182 ezerre esett vissza. (Frontex 2017d) Ezt követően 2017-ben körülbelül 42 ezer, majd 2018-ban 56 ezer illegális határátlépést detektáltak (a határátlépők többségében szíriaiak, afgánok és irakiak voltak, de kb. 8 ezer fő török állampolgár volt). (Frontex 2020d) Bár a kézirat lezárásakor a 2019-es és 2020-as Frontex-adatok még nem állnak rendelkezésre, feltételezhető, hogy ebben az időszakban a kelet-mediterrán útvonalon áthaladó migráció volumene ismét növekedést mutatott (az IOM adatai alapján például 2019 során 71 ezren érkeztek Görögországba). (Migration.iom.int 2020)

Az áthaladók számának alakulásában ugyanis központi jelentőségű a stratégiai kulcspont szerepét betöltő Törökország migrációs politikája. Ankara súlyát jól szimbolizálja

az is, hogy az ország területén évek óta körülbelül 3,7 millióra tehető a menekültek száma, akik közül legalább 3 millióan szíriaiak. (IOM 2020, 40.) Bár Törökország sok menekült számára nem pusztán tranzitországgként, hanem célországgként is megjelenik, a területén tartózkodó migránsok és menekültek száma bizonyos politikai mozgásteret is biztosít Ankara számára, hiszen Törökország alapjaiban képes befolyásolni a kelet-mediterrán migrációs útvonalon áthaladók számának nagyságrendjét. E tekintetben az elmúlt évek egyik legfontosabb fejleménye az úgynevezett EU–Törökország-megállapodás aláírása volt 2016-ban.

A megállapodás értelmében az Európai Unió ígéretet tett a vízumliberalizáció és a csatlakozási folyamatok felgyorsítására, valamint, ami ennél is fontosabb, döntött egy 3 milliárd eurós segélycsomag kifizetéséről, amely különböző projekteken keresztül hívható le Törökország számára (és további 3 milliárd eurót különítettek el erre a célra 2018 végéig). (European Council 2016) Ezért cserébe a Törökországból a görög szigetekre érkező irreguláris migránsokat visszaszállítják Törökország területére, és minden, a görög szigetekről visszaszállított szír állampolgár után az Európai Unió befogad egy szír állampolgárt Törökország területéről. (European Council 2016) Nem ez tekinthető ugyanakkor a megállapodás legfontosabb elemének, hiszen az Európai Bizottság jelentései alapján 2017 szeptemberéig nem érte el a kétezret azok száma, akiket visszafogadtak volna Törökország területére. (European Commission 2017a, 5.) Sokkal fontosabbnak tekinthető, hogy Törökország ígéretet tett a határvédelem fokozására, amelynek jól kimutatható hozadékaként a kelet-mediterrán útvonalon érkezők száma rohamosan csökkenni kezdett (a határvédelem fokozása mellett pedig falakat emeltek a szíriai és iraki határszakaszok jelentős részén).²⁰ (European Commission 2017a, 3; Egeresi 2020, 8.) 2020 elejére azonban egyre élesebbé váltak azok a török vádak, amelyek szerint az EU nem teljesítette a 2016-os megállapodásban foglaltakat, és a menekültek támogatására megígért pénzösszeg csak lassan érkezik. (Egeresi 2020, 9.) Az Unió adatai szerint a 3 + 3 milliárd eurós összegből 4,7 milliárdról már szerződés született, és ebből az összegből 2020 májusáig 3,4 milliárdot fizettek ki. (Europa.eu 2020) Ugyanakkor a török narratíva alapján Ankara már több mint 40 milliárd eurót költött az országban élő menekültekre a szíriai háború kitörése óta. (Egeresi 2020, 9.)

A helyzet odáig fajult, hogy a török kormány 2020 februárjában bejelentette: megnyitja határait az Európa felé tartók számára. (Egeresi 2020, 4–5.) A bejelentést követően tömegek indultak meg Isztambulból és más településekről a határ irányába, az átjutás ugyanakkor csak keveseknek sikerült. Ennek oka volt egyfelől az, hogy Görögország és Bulgária is határozott válaszlépésekkel reagált a török határnyitásra (ami bizonyos esetekben összecsapásokhoz is vezetett a határátlépést megkísérlők és a határőrök között), másfelől pedig az, hogy az Európai Unió egésze meglehetősen egységes álláspontot vett fel a kérdést illetően (és az EU elleni támadásnak nyilvánította a török fél lépéseit). (Egeresi 2020, 5–6.) Miután pedig a határátlépés csak keveseknek sikerült, a Görögországra és Bulgáriára nehezedő nyomás is csökkenni kezdett, ami összességében azt is

²⁰ A határvédelem szigorításának egyik kulcseszköze a szír–török határra tervezett, 828 km hosszúságú fal kiépítése volt, amelynek munkálatai 2017 őszén fejeződtek be. Az egyezmény rámutat Törökország kulcsszerepére a kelet-mediterrán útvonalon, ugyanakkor elhamarkodott ítélet lenne azt gondolni, hogy Ankara ezt követően sakkban tartja és akár zsarolja az uniót a migrációs politikan keresztül. A két fél közti gazdasági kapcsolatok és az Európai Unió piaci Törökország számára ugyanis kulcsfontosságúval bírnak, ami jelentősen limitálja Ankara politikai mozgásterét.

bizonyította, hogy bár Törökország rendelkezik bizonyos politikai mozgástérrel a menekültek kérdése kapcsán, ezt már nem lehet fenyegetések formájában instrumentalizálni, ha az unió képes az egységes fellépésre.

Mindez azért is lényeges, mert a kelet-mediterrán migrációs útvonal gyakorolja a legjelentősebb direkt hatást Magyarország migrációs helyzetére is, hiszen az útvonal folytatásának tekinthető nyugat-balkáni irány közvetlenül érinti a magyar határt.²¹ E tekintetben szoros összefüggés mutatható ki a kelet-mediterrán és a nyugat-balkáni útvonalat használók között, hiszen utóbbira is igaz, hogy a 2014-es kb. 43 ezres adatot jelentősen meghaladta a 2015-ben mért kb. 764 ezer fő, majd 2016-ban itt is visszaesés következett 130 ezer főre, 2017-ben és 2018-ban pedig már csak körülbelül mindössze 12 ezer és 6 ezer illegális határátlépési kísérletet detektáltak az útvonalon. (Frontex 2017, 19.) Jól kimutatható korreláció van tehát a kelet-mediterrán és a nyugat-balkáni útvonalak között, ugyanakkor a számadatokból az is kitűnik, hogy nem minden Görögországba érkező folytatja útját a nyugat-balkáni útvonalon az Európai Unió többi tagállama felé.

A nyugat-balkáni útvonal egyik mellékágának számít az Albániából Görögországba tartó cirkuláris útvonal, amelyen az évente áthaladók száma 5 és 9 ezer között alakult 2012 óta. (Frontex 2017, 19.) Az útvonal egyik fontos jellemzője, hogy az áthaladók szinte kivétel nélkül (98%-ban) albánok, akik elsősorban szezonális munkavégzés céljából érkeznek Görögország területére. (Frontex 2017, 19.) A 2008–2010 között mért 35–42 ezer határsértéshez képest azonban az útvonal jelentősége napjainkra lecsökkent. (Ennek egyik oka a görög gazdasági helyzet, másfelől pedig 2010-től az albán állampolgárok vízummentesen utazhatnak az Európai Unióba, ami csökkentette Görögország szerepét a szezonális migráció tekintetében.)

Azok, akik az elmúlt évek során folytatták útjukat Görögországból, tradicionálisan Macedónián és Szerbián áthaladva próbáltak meg eljutni a schengeni övezet területére, először Magyarországon, majd később Horvátországon és Szlovénián keresztül. Ugyanakkor a 2015-ben mért migrációs növekedés kapcsán a nyugat-balkáni tranzitországok tekintetében kaotikus válságkezelési módszerekről beszélhetünk. Miután 2015 elejétől rohamosan nőtt a Görögországba érkezők száma, a görög hatóságok képtelenek bizonyultak a helyzet kezelésére. Ennek köszönhetően a probléma hamar átgűrűzött Macedóniába, ahol 2015 júniusáig nem is regisztrálták a beérkezőket. (ŠELO ŠABIĆ – BORIC 2016, 5.) Az alig több mint kétfélmillió népességű Macedónia szintén képtelen volt a probléma kezelésére, így a macedón döntéshozók a beérkezők minél gyorsabb továbbszállítása mellett döntöttek. Ennek keretében egy 72 óráig érvényes utazási engedélyt biztosítottak az érkezőknek, ami megkönnyítette számukra az áthaladást az országon. (BEZNEC – SPEER – STOJIC MITROVIC 2016, 17–21.) Bár 2015 augusztusában Szkopje megpróbálkozott a határok lezárásával, e kísérlet eredménytelennek bizonyult, és ezt követően már különvonatokkal szállították a menekülteket és migránsokat a szerb határ közelébe. (BEZNEC – SPEER – STOJIC MITROVIC 2016, 17–21.) A macedón eljáráshoz nagyon hasonlóan tekinthető a szerb módszer is,

²¹ Ezzel szemben mivel Magyarország elsősorban tranzitországnak, és nem célországnak tekinthető az Európai Unióba irányuló migráció tekintetében, a többi fő migrációs útvonal trendjei csak közvetve érintik hazánk migrációs helyzetét.

hiszen Belgrád szintén egy 72 óráig érvényes utazási engedély kiadásával próbálta meg gyorsítani a több tízezer ember áthaladását az ország területén. (BEZNEC – SPEER – STOJIC MITROVIC 2016, 47.) E módszer 2015 októberéig működött hatékonyan, amikor Magyarországot kiépítette a fizikai határzárát, ezzel pedig ideiglenesen megszakította a nyugat-balkáni tranzitkorridor működését. Ezt követően Szerbia hamar válaszlépésre szánta el magát, és a magyar határ előtt rekedt embereket buszokkal szállította át a horvát határ felé. (BEZNEC – SPEER – STOJIC MITROVIC 2016, 48.) Az eseményekre válaszul Horvátország megkezdte a beérkezők koordinált transzportját a magyar határ felé, így Magyarország október végére a horvát–magyar határra is kiterjesztette a fizikai határzárát. Ezt követően a Horvátországba érkezők Szlovénián és Ausztrián keresztül folytatták útjukat.

A nyugat-balkáni útvonal kapcsán a valódi fordulóponthoz az osztrák határzár kiépülése jelentette, amelynek következményeként lassan az egyes nyugat-balkáni országok is a határok lezárása mellett döntöttek. (WEBER 2017, 7.) E döntésüket nagyban segítette a párhuzamosan megszülető EU–Törökország-egyezmény is, amelynek kapcsán valóban kimutathatóvá vált a visszaesés nemcsak a kelet-mediterrán, de a nyugat-balkáni útvonal viszonylatában is, hiszen ezt követően az áthaladó migránsok és menekültek száma havi néhány ezer főben maximalizálódott, ami szignifikánsan kevesebb a korábban mért havi 20-30 ezer főnél. (European Commission 2017b, 2.)

A nyugat-balkáni útvonal lezárásával és az EU–Törökország-egyezmény életbelépésével azonban a probléma önmagában még nem oldódott meg. A 2017-es adatok alapján január és szeptember között 23 ezren érték el a görög partokat, és regisztráltak az országban, ami jól mutatja, hogy a visszaesés és szigorítások ellenére a görög–török határ továbbra is átjárható maradt (bár egyértelműen kisebb mértékben). (International Organization for Migration 2017b, 4.) A Görögországba érkezők és a görög hatóságok helyzetét azonban jelentősen megnehezíti, hogy az Európai Unió relokációs mechanizmusai csak lassan működnek, így az elmúlt években inkább növekedett az országban rekedt migránsok és menekültek száma (2016-ban például 42 ezer fő, 2017-ben már 62 ezer fő, 2018 végén ismét 60 ezer fő), ami már önmagában jelentős terhet jelent a görög ellátórendszerek számára. (International Organization for Migration 2017b, 5; Migration.iom.int 2018)²² A helyzet ráadásul egyre nagyobb feszültséghez és 2020 elejére kiterjedt tüntetésekhez vezetett bizonyos térségekben (különösen Lesbosz szigetén), ahol a helyi lakosokra is egyre nagyobb terhet ró a menekültek megkezdése.

A fentieket összegezve arra a következtetésre juthatunk, hogy bár a török határellenőrzés szigorításával egyértelműen csökkent az útvonalat használók száma, a kelet-mediterrán/nyugat-balkáni migrációs irány jelentősége ettől függetlenül továbbra is meg fog maradni a közeljövőben – igaz, az itt áthaladó migráció volumene feltehetőleg kontroll alatt marad majd, és kevésbé valószínűsíthető egy, a 2015-ös válsághoz hasonló helyzet kialakulása.

²² Igaz, jóval kisebb mértékben, de szintén növekedés mutatható ki a Szerbiában és a Bulgáriában rekedt migránsok és menekültek viszonylatában. Előbbi esetben 2017 augusztusában közel 4 ezren, utóbbi esetében pedig közel 2 ezren rekedtek az országban. Velük ellentétben azonban jelentősen csökkent a Macedóniában rekedtek száma, körülbelül ezer főről hetven főre. A rendelkezésre álló adatok alapján további ezer fő Romániában, háromszázan Cipruson, kétszázan Szlovéniában várakoznak, illetve 4-500 közé tehető a Horvátországon és Magyarországon várakozók száma. (International Organization for Migration 2017b, 5.)

6.4.2. A közép-mediterrán útvonal

A közép-mediterrán útvonal hosszú évek óta az egyik legjelentősebb az Európába irányuló migrációs útvonalak közül, hiszen már 2008-ban is kiugróan magas volt az itt áthaladók száma (közel 40 ezer fő). (Frontex 2020a) Bár ezt követően az útvonal jelentősége csökkent, a 2011-es úgynevezett „arab tavasz” eseményei és ezt követően a líbiai Kadhafi-rezsim bukása a líbiai államalakulat felbomlásához vezetett, ami utat nyitott egy, a korábbinál jóval nagyobb arányú migrációs folyamat megindulásának.

Ezzel együtt az útvonalon érkezők száma az elmúlt évek során bizonyos mértékig összefüggést mutatott a kelet-mediterrán útvonal adta lehetőségekkel. Míg 2014-ben az itt áthaladók száma meghaladta a 170 ezret, addig 2015-ben csökkenés volt kimutatható e tekintetben, köszönhetően a kelet-mediterrán és a nyugat-balkáni útvonalak átjárhatóságának. (Frontex 2017, 19.) A keleti útvonal lezárását követően azonban ismét megnőtt a közép-mediterrán útvonal szerepe, és 2016-ban már ez az irány lett a legjelentősebb Európába irányuló migrációs útvonal, amelyen az év során mintegy 181 ezer ember haladt át. (Frontex 2017, 19.) 2017-től azonban ezen az útvonalon is csökkenés vette kezdetét, hiszen ekkor körülbelül 119 ezer illegális határátlépést detektáltak, 2018-ban körülbelül 23 ezret, és az IOM adatai szerint 2019-ben már csak kevesebb, mint 12 ezret. (Frontex 2020a; Migration.iom.int 2020)

Az útvonalat használók hátterét tekintve rendkívül vegyes összképet kapunk. Az ide érkezők 90%-a valamely afrikai országból származik. E tekintetben a listát egyértelműen a nyugat-afrikai országok vezetik, hiszen a közép-mediterrán útvonalon érkezők közül a legtöbben Nigériából, Guineából, Elefántcsontpartról, Gambiából, Szenegálból és Maliból kezdték meg az útjukat 2017 során, míg 2018-ban tunéziaiak és eritreaiak adták az útvonalon érkezők harmadát. (Amnesty International 2017, 7. és Frontex, 2020a) Az útvonalat használó, nem afrikai migránsok és menekültek közül 2017-ben a bangladesi háttérrel rendelkezők alkották a legjelentősebb csoportot (10%), míg a korábbi évek tendenciáival szemben jelentősen csökkent az ide érkező szíriaiak száma. (Amnesty International 2017, 8.)

Mindezek mellett fontos tényező az is, hogy a közép-mediterrán irány az egyik legveszélyesebb az Európába tartó migrációs útvonalak közül. Ez elsősorban a kikerülhetetlen és rendkívül magas kockázati rátával járó, Líbia és Olaszország közti tengeri útszakasznak köszönhető, amelyet az útvonalat használók sok esetben kénytelenek a tengeri átkelésre alkalmatlan hajókon, mentőmellények, biztonsági berendezések és általában megfelelő mennyiségű üzemanyag nélkül megtenni. (Amnesty International 2017, 1.) A probléma jól tükröződik az útvonal halálozási adataiban is. Míg 2014–15-ben átlagosan évi 3 ezren vesztették életüket az átkelés során, addig ez a szám 2016-ra 4,5 ezer fölé kúszott, 2017-re a halálos áldozatok száma ismét megközelítette a 3 ezret, majd 2018-ban és 2019-ben is – amikor a migráció volumene már lecsökkent – több mint ezren vesztették életüket az átkelés során. (International Organization for Migration 2020) Ráadásul ezek az adatok még nem tartalmazzák a Szahara átszelése során történt haláleseteket, amelyek szignifikánsan növelhetik a végső számokat.²³

²³ Összehasonlításképp, a kelet-mediterrán útvonalon 2015-ben 803 fő, 2016-ban 434 fő, 2017-ben 62 fő, 2018-ban 174 fő, 2019-ben pedig 71 fő vesztette életét, míg a nyugat-mediterrán útvonal esetében a halálesetek száma 102, 128, 224, 811 és 552 volt az elmúlt öt év során. (International Organization for Migration 2017a)

A közép-mediterrán útvonalon történő sikeres átkeléshez nélkülözhetetlen a stratégiai kulcsterületként funkcionáló Líbia szerepe. Az ország relatív geográfiai közelsége Európához stratégiai fontossággal bír mind az útvonalon áthaladók, mind az embercsempészek, mind pedig az európai államok szempontjából. Bár földrajzi adottságaiból kifolyólag Algéria, Egyiptom és Tunézia is alkalmas lenne a földközi-tengeri átkelés megkezdésére, a két ország viszonylag stabil államalakulatai korlátozzák ennek kivitelezhetőségét (bár való igaz, hogy mindegyik ország esetében akadt példa próbálkozásokra az elmúlt évek során). Velük szemben azonban Líbia területén lényegében megszűnt az állami kontroll a Kadhafi-rendszer 2011-es bukását követően. Mindez korántsem jelenti azt, hogy az ország migrációs jelentősége csak 2011-et követően kezdett volna növekedni. A becslések alapján Líbiában már 2008-ban meghaladta a 2 milliót a migrációs háttérrel rendelkezők száma, köszönhetően az ekkoriban növekvő országos munkaerőhiánynak. (TOALDO 2015, 2.) A Kadhafi-rendszer fennállása idején tehát Líbia nem pusztán tranzitországgként, hanem célszállóként is jelentős szerepet játszott. Másfelől a rendszer fennállása azt is jelentette, hogy a központi kormányzat képes volt ellenőrzése alatt tartani a Líbiából Európába irányuló migráció méreteit, amit jól jelzett a 2008-as olasz–líbiai migrációs megállapodás is. A 2011-es összeomlással azonban a helyzet hamar megváltozott, és csak súlyosbította az a tény, hogy a hatalmi vákuumból kiemelkedő különböző szereplők közti konfliktus 2014-re lényegében polgárháborúvá fajult Líbián belül, és az ország gyakorlatilag három részre szakadt. A biztonsági helyzet gyors romlása lépéskényszerbe hozta az ország területén letelepedett migránsközösséget, akik 2011-et követően egyre nagyobb számban próbálkoztak meg az Európába történő átkeléssel. (TOALDO 2015, 5.) A stabil államalakulat és állami ellenőrzési rendszer hiánya ráadásul ideális terepet biztosított Líbián belül az embercsempész-hálózatok kiépülésére és virágzására. Ezt a folyamatot pedig csak fokozta, hogy az állam összeomlásával a gazdaság is értelemszerűen megroppant, amelynek köszönhetően napjainkra az illegális embercsempészet nemcsak az egyik legjövedelmezőbb, de kis túlzással az egyetlen biztos megélhetési forrás a líbiai társadalom számára, amely ezáltal érdekeltté vált a folyamat fenntartásában. (TOALDO 2015, 6.) A különböző csoportok közti harcok aztán 2019 tavaszától még intenzívebbé váltak, amely egyfelől ismét Líbiára irányította a nemzetközi szereplők figyelmét, másfelől pedig tovább rontotta az országban rekedt menekültek és migránsok helyzetét.

A rendkívül instabil helyzetből és a lényegében darabokra hullott állami struktúrákból fakadóan az Európai Unió intézkedései elsősorban a Líbiából érkező migráció kontrollálását és nem a líbiai állam stabilizálását célozták. Ennek keretében indult meg 2013-tól az EUBAM Libya határellenőrzési művelet, amelynek elsődleges célja a líbiai határellenőrzés képességeinek javítása volt. A művelet – amely az instabil biztonsági helyzetből kifolyólag 2014-től Tunéziába települt – meglehetősen korlátozott hatású maradt. (European External Action Service 2017) Éppen ezért – a közép-mediterrán útvonal jelentőségének növekedésére reagálva – a Frontex az olasz és a görög hatóságok támogatása érdekében megindította az Operation Triton és a Poseidon Rapid Intervention műveletet, valamint 2015-től kezdetét vette az Eunavfor Med Operation Sophia művelet is. Míg előbbiek egyik fő rendeltetése a tengerbe esett emberek kimentése, addig utóbbi elsősorban az embercsempész hajók beazonosítását és elfogását célozza, valamint 2017-től a líbiai parti őrség kiképzésében és az ENSZ Líbiára vonatkozó fegyverembargójához kapcsolódó feladatokban is részt vesz. (Eunavfor Med Operation Sophia 2017) A művelet korlátait ugyanakkor jól mutatja, hogy

Olaszország területénél hatszor nagyobb térséget kellene ellenőriznie néhány eszközzel, a művelet koncepciójával szemben pedig több ízben megfogalmazódott az a kritika, hogy alapvetően elhibázott megközelítést tükröz, amely csak ösztönzi a Földközi-tengeren történő átkelést. (MOLNÁR 2019, 104 és 115.) A művelet helyét végül 2020 márciusától az Eunavfor Med Operation Irini vette át, amelynek elsődleges feladata a líbiai fegyverembargó érvényre juttatása, ugyanakkor emelett több, a Sophia művelethez hasonló feladatért is felel. (Eunavfor Med Operation Irini 2020) Összességében azonban nem a Földközi-tengeren indított katonai műveletek, hanem Líbia stabilizálódása az, amely a tüneti kezelésen túl való hatást gyakorolhatna az útvonal egészére. (MOLNÁR 2019, 115) Ezt a megközelítést tükrözi az Európai Tanács tagjainak máltai nyilatkozata is, amelyet még 2017 februárjában fogadtak el, és amely egyfelől Líbia stabilizálásának fontosságát hangsúlyozta, másfelől pedig a líbiai hatóságok és helyi közösségek támogatásával, illetve a csempészhálózatok felszámolásával, Líbia területén működő fogadóállomások kiépítését (valamint az ehhez szükséges feltételek megteremtését) célozta. (European Council 2017) Ezzel együtt a 2017 első felében a közép-mediterrán útvonalon érkező több mint 70 ezer fő jól jelzi, hogy az Európai Unió lépései csak korlátozott hatékonysággal bírtak/bírnak Líbia viszonylatában is. Fontos ugyanakkor látni, hogy 2018-tól kezdődően a Tripoliban székelő Nemzeti Egységkormány jelentős erőfeszítéseket tett a migrációs nyomás enyhítésére (és ehhez nagyban hozzájárult a líbiai parti őrség kiképzése is). (MARSÁI 2019, 7.) Ahogy azonban 2019 tavaszától ismét intenzívebbé vált a líbiai polgárháború, úgy romlott a helyzet e tekintetben is, és az átkelési kísérletek száma ismét növekedésnek indult. (MARSÁI 2019, 4–6.) Ráadásul a konfliktus intenzitásának növekedésével a líbiai menekült- és migránsközösségek is egyre gyakrabban váltak atrocitások és fegyveres támadások áldozatává. (MARSÁI 2019, 4–5.)²⁴ Amíg azonban Líbia instabil marad, addig várhatóan a közép-mediterrán útvonal a közeljövőben is az Európába tartó migráció egyik legfontosabb iránya lesz.

Líbia szerepe azért is kulcsfontosságú a közép-mediterrán útvonal jövője szempontjából, mert az afrikai demográfiai tendenciákból hosszú távon migrációs növekedés prognosztizálható, figyelembe véve, hogy a kontinens népessége a jelenlegi 1,2 milliárd főről a minimális becslések alapján is legalább 2,2 milliárd főre nő majd 2050-re. Ez azt jelenti, hogy még ha nem is változik a migráció mellett döntők aránya, összességében ez is jelentősen növelné az elvándorlók számát.²⁵ E problémához járul hozzá, hogy a közép-mediterrán útvonalat használók elsődleges motivációja nem feltétlenül kizárólag biztonságpolitikai, hanem gyakran gazdasági/jóléti tényezőkre vezethető vissza. Mindez éles különbség a kelet-mediterrán migrációs iránnyal szemben, amelynek elsődleges kiindulási térségét jellemzően fegyveres konfliktusoktól sújtott országok adják (elsősorban Szíria, Irak és Afganisztán). Természetesen ez nem jelenti azt, hogy a kelet-mediterrán útvonalat használók esetében más megfontolandó szempont nem játszik szerepet, ahogy azt sem jelenti, hogy a közép-mediterrán útvonal kiindulási körzetei teljes mértékben mentesek lennének a fegyveres konfliktusoktól (például belső konfliktusok Maliban, a Közép-afrikai Köztársaságban,

²⁴ Az útvonalat meghatározó líbiai konfliktus mellett Marsai Viktor arra is rámutatott, hogy a migráció volumene szempontjából meghatározó tényezőnek tekinthető az olasz belpolitika is, hiszen például a Paolo Gentiloni miniszterelnök vezette kormány idején jóval többen léptek partra, mint az azt követő kormány, Giuseppe Conte kormánya (és Matteo Salvini belügyminisztersége) idején. (MARSÁI 2019, 6.)

²⁵ Részletes demográfiai kimutatásokért lásd tankönyvünk vonatkozó fejezetét vagy az ENSZ népesedési statisztikáit (UN Population Division).

Szudánban, Dél-Szudánban vagy épp a Boko Haram térnyerése Nigériában és a környező országokban stb.). Ezzel együtt azonban a közép-mediterrán irányt választók körében egyértelműen jelen vannak a gazdasági/jóléti megfontolások, például az útvonalon nagy számban jelen lévő guineai, elefántcsontparti, gambiai és szenegáli háttérű migránsok esetében. Mindez azért fontos tényező, mert az Afrikában várható demográfiai növekedés várhatóan természetes módon hozzájárul majd a migrációra hajlandók számának növekedéséhez is.

E folyamatot pedig csak fokozzák az afrikai kontinens strukturális kihívásai. Ezek egyfelől a túlnépesedéshez szorosan kapcsolódó problémák (például urbanizáció, szociális biztonság hiánya), másfelől a politikai/társadalmi/gazdasági szektorból fakadó gyengeségek (például törékeny vagy gyenge államiság, fegyveres konfliktusok, rossz kormányzás, gazdasági kilátástalanság), harmadrészt pedig olyan globális kihívások, mint a klímaváltozás. (MARSÁI 2016) Mindezek összejátszása pedig olyan törékeny helyzetet eredményez, ami – egy-egy váratlan esemény bekövetkezése esetén – akár rövid távon is nagy méretű migrációt generálhat a közép-mediterrán útvonalon. Az ilyen esetek kontroll alatt tartása pedig lényegében megoldhatatlan mindaddig, amíg az útvonal stratégiai kulcspontjának számító Líbiában nincs működőképes államalakulat, amely képes lenne a határellenőrzés kiépítésére.

A közép-mediterrán útvonal mellékágának tekinthető a Puglia és Calabria útvonal, amelyet 2011 és 2013 között évente átlagosan 5 ezer fő használt. Bár ezt követően a Frontex mérési módszerei nem tesznek különbséget a közép-mediterrán útvonal, valamint a Puglia és Calabria útvonalon érkezők között, valószínűsíthető, hogy az útvonal 2015-től vesztett jelentőségéből, köszönhetően a nyugat-balkáni útvonal megnyílásának. Ezt megelőzően ugyanis elsősorban Görögországból és Törökországból érkező, többségében szír, pakisztáni, afgán vagy egyiptomi háttérrel rendelkező migránsok és menekültek használták az útvonalat, akik számára azonban a nyugat-balkáni szárazföldi irány jóval biztonságosabb alternatíva lett 2015-től. (Frontex 2020a)

6.4.3. A nyugat-mediterrán útvonal

A 2016-os év nemcsak a közép-mediterrán, de a nyugat-mediterrán útvonal tekintetében is rekordszámadatokat hozott. Míg 2012–2015 között az illegális határátlépési kísérletek száma ebben az irányban stabilan 6-7 ezer körül alakult, addig 2016-ra ez a szám átlépte a 10 ezret. (Frontex 2017, 19.) 2017-re az útvonalon áthaladó migráció volumene még tovább növekedett, és összesen 23 ezer illegális határátlépést detektáltak, majd 2018-ban már 58 ezret, ugyanakkor a 2019-es IOM-adatok már csökkenést mutattak 32 ezer határátlépéssel. (Frontex, 2020b és Migration.iom.int, 2020) Az útvonalat használók túlnyomó többsége afrikai háttérrel rendelkezik, a becslések szerint 2016 során 21%-uk Guineából, 17%-uk Algériából, további 16%-uk pedig Elefántcsontpartról kezdte meg az útját, de 2017-re és 2018-ra egyre többen keltek útra Maliból és Marokkóból is. (Frontex 2017, 19.; Frontex 2020) Mindez azt is jelenti, hogy a közép-mediterrán útvonalhoz hasonlóan a biztonságpolitikai tényezők mellett a jóléti/gazdasági megfontolások is egyértelműen jelen vannak az elvándorlás melletti döntésben.

A közép-mediterrán irányhoz képest azonban jelentős különbség, hogy az útvonal jóval kevésbé kockázatos, hiszen a határátlépéshez nem szükséges a tengeri átkelés az afrikai kontinensen található Ceuta és Mellila spanyol autonóm városoknak köszönhetően. E két várost az elmúlt évek során egyre több biztonsági kerítés kiépítésével próbálták meg védeni a beérkezőktől. Ennek eredményeképp az átkelni szándékozók több esetben tömegével rohanták meg a kerítéseket, mivel ez esélyt adhat arra, hogy néhányan átjussanak a szigorúan ellenőrzött szakaszon.

Fontos tendenciaváltozást jelez ugyanakkor, hogy 2017-re a korábbi évekkel ellentétben a szárazföldi határátlépési kísérletek száma csökkent, ezzel párhuzamosan pedig meredeken növekedett a tengeri átkeléssel megpróbálkozók száma, ami egyúttal egy jóval kockázatosabb utazást jelent.

Míg a kelet-mediterrán útvonalon Törökország, a közép-mediterrán irányban Líbia, addig a nyugat-mediterrán irányú migráció során Marokkó rendelkezik stratégiai jelentőséggel. Az ország földrajzi fekvéséből kifolyólag ugyanis az útvonalat használók mindenképp át kell, hogy haladjanak rajta, ha közvetlenül a spanyol partok felé, illetve ha Ceuta és Mellila autonóm városai felé tartanak. E tekintetben fontos azt is hangsúlyozni, hogy Törökországhoz és Líbiához hasonlóan Marokkó sem nevezhető kizárólag tranzitországnak a migráció szempontjából, hiszen az ország mezőgazdasági és építőipari szektora is jelentős számú külföldit foglalkoztat, akik számára Marokkó egyértelmű célországként funkcionál. (MALAKOOTI–DAVIN 2015, 33.) A Marokkón belüli migrációnak két fő iránya van, amely két eltérő kiindulási körzetet is jelent. Az egyik ezek közül az Algérián keresztüli útvonal, amelyet elsősorban a Maliból és Nigerből indulók preferálnak. (MALAKOOTI–DAVIN 2015, 35.) Ennek kapcsán azonban problémát jelent, hogy 2015-öt követően mind Algéria, mind pedig Marokkó szigorította határellenőrzési rendszerét, és különböző technikai akadályokat (például: kerítés, árok) épített ki az ellenőrzés fokozása érdekében. A másik útvonal Szenegálból és Mauritániából indul, és Afrika nyugati partvidékén keresztül tör északra Marokkóig, ahonnan egyfelől lehetőség van a Kanári-szigetekre történő átkelésre, másfelől pedig folytatható az út az ország északabbra fekvő nagyvárosai, kikötői felé. (MALAKOOTI–DAVIN 2015, 37.) Ez utóbbi a nyugat-mediterrán útvonal mellékágának is tekintett nyugat-afrikai migrációs útvonal.

A nyugat-mediterrán útvonal egyik mellékágának tekinthető az úgynevezett nyugat-afrikai útvonal, amely Szenegálból, illetve Mauritániából indul, és Marokkó érintésével jut el a spanyol Kanári-szigetekre. 2006-ban, mintegy 32 ezer fővel, ez volt a legforgalmasabb Európába irányuló migrációs útvonal. Ezt követően az útvonalon érkezők száma hamar csökkenni kezdett: míg 2007 és 2008 során még 10 ezer fő körül alakult az érkezők száma, addig 2009-re ez a szám 2 ezerre csökkent, majd a következő években 2-3 száz fő körül stabilizálódott. A visszaesés elsősorban a Spanyolország és Szenegál, illetve Mauritánia között megkötött visszafogadási egyezményeknek és a spanyol hatóságok által szigorított határellenőrzési folyamatoknak és felderítési rendszereknek volt köszönhető. A tendenciák alapján a nyugat-afrikai útvonalat elsősorban szenegáli, marokkói, nigéri, nigériai háttérrel rendelkezők használják. A Frontex elemzése alapján a marokkói csempészhálózatok kevésbé fejlettek, így az esetek többségében az utazás és a tengeri átkelés megszervezése egyéni szinten történik, és gyakran drogcsempészettel jár együtt. Bár a Kanári-szigetekre érkezők száma 2006-ot követően gyors visszaesést mutatott, az útvonal jelentősé-

géről tanúskodik, hogy 2014-et követően ismét növekedés volt tapasztalható rajta, így az itt áthaladó migránsok és menekültek száma 2015-ben meghaladta a 870 főt, 2016-ban pedig a 670 főt. (Frontex 2020b)

Bár Marokkó stratégiai jelentőséggel bír a Spanyolországba irányuló migráció tekintetében, az országban működő stabil államalakulat nehezebbé teszi a kiterjedt embercsempész-hálózatok kiépítését és fenntartását. Ezen túlmenően a Marokkóból spanyol területre történő átkelést több, spanyol–marokkói viszonylatban megkötött bilaterális egyezmény és kétoldalú együttműködés is nehezíti. Az egyezmények szintjén a legjelentősebb dokumentum az 1992-ben megkötött visszafogadási egyezmény Spanyolország és Marokkó között. Ezen túlmenően technikai szinten az együttműködés rendkívül szoros a két ország hatóságai közt, amelynek alapját a különböző felderítési és határellenőrzési módszerek integrálása adja. Ezek közül a két legjelentősebb a SIVE-*(Sistema Integral de Vigilancia Exterior)* és a Seahorse-hálózat. (CARRERA et al. 2016, 8–9.) Míg előbbi a spanyol partoktól távol képes a csempészhajók észlelésére, addig utóbbi a térség határellenőrzési hatóságai számára kínál együttműködési platformot. A bilaterális szintű együttműködések túlmenően a Frontex Hera, Indalo és Minerva műveletei is jelentősen hozzájárultak az illegális határátlépési kísérletek csökkenéséhez. Ez utóbbiaknak elsősorban a Kanári-szigetek felé irányuló migráció csökkentésében volt kiemelt szerepe 2006-ot követően. Pénzügyi szempontból az EU 2014 és 2018 vége között mintegy 232 millió euróval támogatta Marokkót, különböző, menekülteknek és migránsoknak szánt programokon keresztül. (European Commission, 2018) Bár a spanyol partok Algériából kiindulva is megközelíthetők lennének, ez a hosszú tengeri útszakasz miatt jóval kockázatosabb útvonalnak tekinthető, ráadásul Algéria stratégiai szerepe azért is kisebb Marokkóhoz képest, mivel ebben az esetben nem beszélhetünk direkt szárazföldi határszakaszról sem. Ezzel együtt azonban Algéria mind célországként, mind pedig tranzitorként fontos szerepet tölt be a nyugat-mediterrán útvonal viszonylatában.

6.4.4. A keleti útvonal

Habár az Európai Unió leghosszabb szárazföldi határszakasza a 6 ezer km hosszú keleti határon fekszik, az illegális határátlépési kísérleteket tekintve a térség csak elenyésző jelentőségű a mediterrán útvonalakhoz képest. Ez egyfelől annak köszönhető, hogy a keleti útvonalon érkezők sok esetben az illegális határátlépés kockázatát helyett a kiépített határátkelőket veszik igénybe hamisított okiratokkal. (Frontex 2017, 20.) Másfelől pedig mind az EU és Oroszország, mind az EU és Ukrajna, mind pedig az EU és Fehéroroszország viszonylatában már létezik visszafogadási egyezmény. (European Commission Migration and Home Affairs 2017 és Európai Tanács, 2020) Ennek eredményeképp az elmúlt tíz év során az évente észlelt illegális határátlépési kísérletek száma stabilan 1-2 ezer között alakult a Frontex adatai szerint. (Frontex 2020c) Az útvonalat használók körülbelül negyede a szomszédos államokból (Oroszország, Ukrajna és kisebb mértékben Fehéroroszország, illetve Moldova) származott, akik elsősorban a lengyel–ukrán vagy a lengyel–román határon keresztül próbálták az unió területére jutni, és az esetek túlnyomó többsége nem a letelepedési szándékhoz, hanem különböző bűncselekményekhez (például csempészet) kötődött. (Frontex 2017, 20.) Velük szemben azonban a határátlépési kísérletek fennmaradó

75%-a a régió kívülről érkező, elsősorban vietnámi és afgán állampolgárokhoz köthető. (Frontex 2017, 20.) Előbbiek a lett–orosz, utóbbiak pedig a magyar–ukrán határszakaszon próbálkoztak az elmúlt évek során a legnagyobb arányban. (Frontex 2017, 20.)

2015-től kezdődően azonban egy új – átmeneti – migrációs útvonal is megjelent a schengeni övezet keleti határán, ami az orosz–norvég, illetve az orosz–finn határon történő átkelést célozta. Az év során október és december között a Frontex adatai alapján több, mint 5 ezer illegális határátlépési kísérlet történt, elsősorban szír és afgán állampolgárok részéről. (Frontex 2020c) Az első hónapok során az illegális határátlépéssel próbálkozók jellemzően biciklivel próbáltak átjutni Oroszországból Norvégiába (mert a gyalogos határforgalom tiltott a két ország egyetlen legális határátkelőhelyénél, Storskogban). (Frontex 2020c) Ezt követően a téli hidegnek és az orosz hatóságok szigorításainak, valamint a norvég hatóságok intézkedéseinek (például határkerítés kiépítése egy rövid 200 méteres szakaszon) köszönhetően az útvonal jelentősége csökkenni kezdett. (Frontex 2020c) Mindez a finn–orosz határon vezetett az illegális belépési kísérletek növekedéséhez (2016 januárjában kb. ezer fő), ami hamar a finn és orosz határellenőrzési rendszer szigorítását eredményezte (például már 2016 márciusában döntés született arról, hogy 180 napig csak finn, orosz és fehér-orosz állampolgárok használhatják a két leginkább érintett határátkelőt). (Frontex 2017c) Összességében az útvonal jelentősége a nehéz megközelíthetőség és a jelentős földrajzi távolságok miatt feltehetőleg korlátozott marad majd a jövőben is.

6.5. Az Európába irányuló migrációs útvonalak jövője

Összegezve a fejezetben bemutatott útvonalak sajátosságait, az Európai Unió területére irányuló migráció mint jelenség várhatóan a jövőben is fennmarad. Mindez elsősorban az európai kontinens szomszédságára jellemző demográfiai, társadalmi, gazdasági sajátosságoknak, valamint a régióra jellemző törékenységeknek és gyenge államalakulatoknak, illetve az ezek következményének tekintett fegyveres konfliktusoknak köszönhető. A közelmúlt tapasztalatai alapján, bár a migráció hosszú távú és fokozatos növekedése alapvetően prognosztizálható, ezzel együtt esetenként kiugróan magas éves migrációs arányra is számítani kell az uniónak – egy-egy váratlan esemény bekövetkezése (például nem várt fegyveres konfliktus vagy gyors társadalmi átalakulás) esetén.

A vizsgált migrációs útvonalak között jelentős különbségek is kimutathatók. Jól látható, hogy a 2015-ös válsághelyzetet követően csökkent az Európába irányuló migráció volumene, különösen a kelet-mediterrán útvonal szempontjából. Ezzel párhuzamosan azonban időről időre egyre jelentősebbé vált a – jóval kockázatosabb – közép-mediterrán és nyugat-mediterrán útvonal. Ennek az a fő oka, hogy egy-egy útvonal kontroll alatt tartásában kiemelt szerepet játszanak a stratégiai kulcsterületként funkcionáló államok (Törökország, Líbia és Marokkó), hiszen ezek kikerülhetetlenek az adott útvonalon. Mindez azt is jelenti, hogy a stratégiai kulcsállamok belső stabilitása, az állami struktúrák működőképessége, valamint a határellenőrzés minősége alapjaiban befolyásolja az adott útvonalon áthaladó migráció nagyságrendjét. Ez a felismerés vezette az Európai Uniót a Törökországgal kötött megállapodás aláírására, ami – a nyugat-balkáni útvonal lezárásával párhuzamosan – gyors és látható csökkenést hozott a kelet-mediterrán migrációs útvonal viszonylatában. Hasonló a helyzet a nyugat-mediterrán útvonalon, ahol az elmúlt évek során elmélyített spanyol–

marokkói bilaterális együttműködés, valamint a térségben működő különböző Frontex-műveletek mind ez idáig – relatíve – hatékonyan tartották alacsony szinten az útvonalon áthaladó migrációt. E két stratégiai kulcsállamtól azonban jelentősen különbözik Líbia, ahol az állami struktúrák lényegében működésképtelenné váltak 2011 után. Ez azt is jelenti, hogy a közép-mediterrán útvonalon lényegében továbbra sincs olyan stratégiai szereplő, amely képes lenne az Európai Unió irányába tartó migráció ellenőrzésére. Mindez az útvonal számadataiban is tükröződik, és bár az utóbbi időben a közép-mediterrán útvonal migrációs volumene is csökkent, középtávon mégis ez az útvonal maradhat a legjelentősebb irány az Európába irányuló migráció szempontjából.

A koncepcionális félreértések tisztázása érdekében azonban kiemelten fontos hangsúlyozni, hogy a stratégiai kulcsállamok önmagukban képtelenek a probléma megoldására. Ez igaz – nemcsak Líbia, de – Törökország és Marokkó esetében is. Amennyiben ugyanis a jelenlegi megközelítéshez hasonlóan az Európai Unió kizárólag a stratégiai kulcsállamok stabilan tartására építi migrációs stratégiáját, akkor két fontos következménnyel kell számolni. Egyfelől azzal, hogy ezek az államok rövid távon kétségkívül hatékonyan képesek egy-egy migrációs útvonal ellenőrzésére (Líbia kivételével). Másfelől viszont e módszert követve az unió könnyen csapdahelyzetben találhatja magát, hiszen ez a megközelítés mit sem változtat a kibocsátó térségek helyzetén és strukturális problémáin, ami szintén kulcseleme kellene, hogy legyen az Európába irányuló migráció csökkentésének. (CSIKI–TÁLAS–TÓTH 2015) Mindez azt is jelenti, hogy az Európai Unióba irányuló migráció problémájának megoldása hosszú távon nem kezdődhet a kontinens határainál, hiszen az csak tüneti kezelésre elegendő.

Felhasznált irodalom

- ADAMSON, Fiona B. (2006): *Crossing Borders: International Migration and National Security. International Security*, Vol. 31. No. 1. 165–199. Elérhető: www.academia.edu/5688436/Crossing_Borders_International_Migration_and_National_Security (A letöltés dátuma: 2018. 05. 10.)
- Amnesty International (2017): *A Perfect Storm. The Failure of European Policies in the Central Mediterranean*. London. Elérhető: www.amnesty.org/download/Documents/EUR0366552017ENG-LISH.PDF (A letöltés dátuma: 2018. 05. 10.)
- ANDROVIČOVÁ, Jarmila (2016): The migration and refugee crisis in political discourse in Slovakia: institutionalized securitization and moral panic. *Acta Universitatis Carolinae Studia Territorialia*, Vol. 16. No. 2. 39–64. DOI: <https://doi.org/10.14712/23363231.2017.11>
- APPAVE, Gervais – SINHA, Neha eds. (2017): *Migration in the 2030 Agenda*. International Organization for Migration. Elérhető: https://publications.iom.int/system/files/pdf/migration_in_the_2030_agenda.pdf (A letöltés dátuma: 2018. 05. 10.)
- BECK, Martin (2017): *Securitization of Refugees in Europe*. E-International Relations. Elérhető: www.e-ir.info/2017/09/18/securitization-of-refugees-in-europe/ (A letöltés dátuma: 2018. 05. 10.)
- BEZNEC, Barbara – SPEER, Marc – STOJIC MITROVIC, Marta (2016): *Governing the Balkan Route: Macedonia, Serbia and the European Border Regime*. Belgrád, Rosa Luxemburg Stiftung Southeast Europe. Elérhető: www.rosalux.de/fileadmin/rls_uploads/pdfs/engl/Governing_the_Balkan_Route.pdf (A letöltés dátuma: 2018. 05. 10.)

- CARRERA, Sergio – CASSARINO, Jean-Pierre – QADIM, Nora El – LAHLOU, Mehdi – DEN HERTOOG, LEONHARD (2016): *EU-Morocco Cooperation on Readmission, Borders and Protection: A model to follow?* Brüsszel, CEPS. (CEPS Paper in Liberty and Security in Europe No. 87.) Elérhető: www.ceps.eu/system/files/EU-Morocco%20Cooperation%20Liberty%20and%20Security%20in%20Europe.pdf (A letöltés dátuma: 2018. 05. 10.)
- CSIKI Tamás – TÁLAS Péter – TÓTH Norbert (2015): *Javaslatok az európai menekültpolitika cselekvő-képtelenségének feloldásához*. Stratégiai Védelmi Kutatóközpont Nézőpontok 2015/2. Elérhető: https://svkk.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu-1506332684763/2015_2.original.pdf (A letöltés dátuma: 2018. 05. 10.)
- COLLETT, Elizabeth (2007): *The 'Global Approach to Migration': rhetoric or reality?* Brussels, European Policy Centre. Elérhető: www.files.ethz.ch/isn/45563/PB_Nov_07_Global_Migration.pdf (A letöltés dátuma: 2018. 05. 10.)
- CURLEY, Melissa G. – WONG SIU-IUN eds. (2008): *Security and Migration in Asia. The dynamics of securitization*. London – New York, Routledge. DOI: <https://doi.org/10.4324/9780203934722>
- CSEPELI György – ÖRKÉNY Antal (2017): *Nemzet és migráció*. E-tankönyv. Budapest, ELTE Társadalomtudományi Kar. Elérhető: https://tatk.elte.hu/file/csepele-orkeny_nemzet_es_migrac.pdf (A letöltés dátuma: 2018. 05. 10.)
- DEPILLIS, Lydia – SALUJA, Kulwant – LU, Denise (2015): A visual guide to 75 years of major refugee crises around the world. *The Washington Post*, Dec. 21, 2015. Elérhető: www.washingtonpost.com/graphics/world/historical-migrant-crisis/ (A letöltés dátuma: 2018. 05. 10.)
- EGERESI Zoltán (2020): *Idlibtől Edirnéig: kettős válság a török határoknál*. Stratégiai Védelmi Kutatóintézet Elemzések 2020/5. Elérhető: [https://svkk.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu-1506332684763/SVKI_Elemz%C3%A9sek_2020_5_Idlibt%C5%91l%20Edirn%C3%A9ig%20kett%C5%91s%20v%C3%A1ls%C3%A1g%20a%20t%C3%B6r%C3%B6k%20hat%C3%A1rokn%C3%A1l_\(Egeresi%20Z.\).pdf](https://svkk.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu-1506332684763/SVKI_Elemz%C3%A9sek_2020_5_Idlibt%C5%91l%20Edirn%C3%A9ig%20kett%C5%91s%20v%C3%A1ls%C3%A1g%20a%20t%C3%B6r%C3%B6k%20hat%C3%A1rokn%C3%A1l_(Egeresi%20Z.).pdf) (A letöltés dátuma: 2020. 06. 23.)
- EUNAVFOR MED Operation Irini (2020): *About us*. Elérhető: www.operationirini.eu/about-us/ (A letöltés dátuma: 2020. 06. 23.)
- Eurobarometer (2016, 2017): *Standard Eurobarometer 85 First Results; Standard Eurobarometer 86 First Results; Standard Eurobarometer 87 First Results; Standard Eurobarometer 88 First Results*. Elérhető: <https://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/Survey/index#p=1&instruments=STANDARD> (A letöltés dátuma: 2018. 05. 10.)
- Europa.eu (2020): *EU Facility for Refugees in Turkey. List of projects committed/decided, contracted, disbursed*. Elérhető: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/facility_table.pdf (A letöltés dátuma: 2020. 06. 23.)
- Európai Tanács (2020): *Az EU vízumkönnyítési és visszafogadási megállapodást kötött Belarusszal*. Elérhető: www.consilium.europa.eu/hu/press/press-releases/2020/05/27/belarus-eu-concludes-agreements-on-visa-facilitation-and-readmission/ (A letöltés dátuma: 2020. 06.24.)
- European External Action Service (2017): *About EU Border Assistance Mission in Libya (EUBAM)*. Elérhető: https://eeas.europa.eu/csdp-missions-operations/eubam-libya/3859/about-eu-border-assistance-mission-libya-eubam_en (A letöltés dátuma: 2018. 05. 10.)
- European Commission (2017a): *Report from the Commission to the European Parliament, the European Council and the Council: Seventh Report on the Progress made in the implementation of the EU-Turkey Statement*. COM(2017) 470. Elérhető: <https://ec.europa.eu/neighbourhood-en>

- largement/sites/near/files/20170906_seventh_report_on_the_progress_in_the_implementation_of_the_eu-turkey_statement_en.pdf (A letöltés dátuma: 2018. 05. 10.)
- European Commission (2017b): *Report from the Commission to the European Parliament, The European Council and the Council: Progress Report on the European Agenda on Migration*. COM(2017) 669. Elérhető: https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/policies/european-agenda-migration/20171114_progress_report_on_the_european_agenda_on_migration_en.pdf (A letöltés dátuma: 2018. 05. 10.)
- European Commission Migration and Home Affairs (2017): *Return and Readmission*. Elérhető: https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/irregular-migration-return-policy/return-readmission_en (A letöltés dátuma: 2018. 05. 10.)
- European Commission (2018): *EU Cooperation on Migration with Morocco*. Elérhető: <https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/eu-morocco-factsheet.pdf> (A letöltés dátuma: 2020. 06. 23.)
- European Council (2016): *EU-Turkey Statement, 18 March 2016*. Elérhető: www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2016/03/18/eu-turkey-statement/ (A letöltés dátuma: 2018. 05. 10.)
- European Council (2017): *Malta Declaration by the members of the European Council on the external aspects of migration: addressing the Central Mediterranean route*. Elérhető: www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2017/02/03/malta-declaration/ (A letöltés dátuma: 2018. 05. 10.)
- European External Action Service (2017): *EUNAVFOR MED Operation SOPHIA*. Elérhető: www.operationsophia.eu/ (A letöltés dátuma: 2018. 05. 10.)
- Frontex (2016): *Migratory Routes Map*. Frontex European Border and Coast Guard Agency. Elérhető: <https://twitter.com/Frontex/status/722376352943448064/photo/1> (A letöltés dátuma: 2020. 06. 23.)
- Frontex (2017): *Risk Analysis for 2017*. Frontex European Border and Coast Guard Agency. DOI: <https://doi.org/10.2819/250349>
- Frontex (2020a): *Central Mediterranean Route*. Frontex European Border and Coast Guard Agency. Elérhető: <https://frontex.europa.eu/along-eu-borders/migratory-routes/central-mediterranean-route/> (A letöltés dátuma: 2020. 06. 10.)
- Frontex (2020b): *Western Mediterranean Route*. Frontex European Border and Coast Guard Agency. Elérhető: <https://frontex.europa.eu/along-eu-borders/migratory-routes/western-mediterranean-route/> Frontex European Border and Coast Guard Agency. (A letöltés dátuma: 2020. 06. 10.)
- Frontex (2020c): *Eastern Borders Route*. Frontex European Border and Coast Guard Agency. Elérhető: <https://frontex.europa.eu/along-eu-borders/migratory-routes/eastern-borders-route/> (A letöltés dátuma: 2020. 06. 10.)
- Frontex (2020d): *Eastern Mediterranean Route*. Frontex European Border and Coast Guard Agency. Elérhető: <https://frontex.europa.eu/along-eu-borders/migratory-routes/eastern-mediterranean-route/> (A letöltés dátuma: 2020. 06. 10.)
- HÜBSCHMANN, Zuzanna (2015): *Migrant Integration Programs: The Case of Germany*. The Graduate Institute Geneva, Global Migration Center. (Global Migration Research Paper, No. 11.) Elérhető: <https://repository.graduateinstitute.ch/record/292694> (A letöltés dátuma: 2018. 05. 10.)
- International Organization for Migration (2020): *World Migration Report 2020*. Elérhető: https://www.un.org/sites/un2.un.org/files/wmr_2020.pdf (A letöltés dátuma: 2020. 06. 20.)

- International Organization for Migration (2017a): *Missing Migrants. Tracking Deaths Along Migratory Routes*. Elérhető: <https://missingmigrants.iom.int/region/mediterranean> (A letöltés dátuma: 2018. 05. 10.)
- International Organization for Migration (2017b): *Mixed Migration Flows in the Mediterranean. Compilation of Available Data and Information*. Elérhető: <https://reliefweb.int/report/world/mixed-migration-flows-mediterranean-compilation-available-data-and-information-august> (A letöltés dátuma: 2018. 05. 10.)
- LACZKO, Frank – AGHAZARM, Christine (2009): *Migration, Environment and Climate Change: Assessing the Evidence*. IOM – UNU-EH S. Elérhető: https://publications.iom.int/system/files/pdf/migration_and_environment.pdf (A letöltés dátuma: 2018. 05. 10.)
- MALAKOOTI, Arezo – DAVIN, Eric (2015): *Migration Trends Across the Mediterranean: Connecting the Dots*. Altai Consulting for IOM MENA Regional Office. Elérhető: <https://publications.iom.int/books/migration-trends-across-mediterranean-connecting-dots> (A letöltés dátuma: 2018. 05. 10.)
- MARSAI Viktor (2016): A migrációs diskurzus margójára – Afrika mint kibocsátó régió. *Nemzet és Biztonság – Biztonságpolitikai Szemle*, 9. évf. 4. sz. 96–127. Elérhető: www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/nb_2016_4_09_marsai_viktor_-_a_migracios_diskurzus_margojara-afrika_mint_kibocsato_regio.pdf (A letöltés dátuma: 2018. 05. 10.)
- MARSAI Viktor (2019): *Egy elfelejtett válság – a harmadik libiai polgárháború és a migráció*. MKI Elemzés. Elérhető: www.migraciokutato.hu/wp-content/uploads/2019/11/mki_elemezes_egy_elfelejtett_valsg_a_harmadik_libiai_polgarhaboru_es_a_migracio_marsai_viktor.pdf (A letöltés dátuma: 2020. 06. 23.)
- MDG Report (2015): *The Millennium Development Goals Report 2015*. New York, United Nations. Elérhető: [www.un.org/millenniumgoals/2015_MDG_Report/pdf/MDG%202015%20rev%20\(July%201\).pdf](http://www.un.org/millenniumgoals/2015_MDG_Report/pdf/MDG%202015%20rev%20(July%201).pdf) (A letöltés dátuma: 2018. 05. 10.)
- Migration Data Portal (é. n.): *Net migration (immigrants minus emigrants) in the years prior to 2020*. Migration Data Portal. Elérhető: <https://migrationdataportal.org/?t=2020&m=1&i=net-numbermig> (A letöltés dátuma: 2020. 06. 23.)
- Migration.iom.int (2018): *Europe — Mixed Migration Flows to Europe, Yearly Overview, 2018*. Elérhető: <https://migration.iom.int/datasets/europe-%E2%80%94-mixed-migration-flows-europe-yearly-overview-2018> (A letöltés dátuma: 2020. 06. 23.)
- Migration.iom.int (2020): *Flow Monitoring*. Elérhető: <https://migration.iom.int/europe?type=arrivals> (A letöltés dátuma: 2020. 06. 23.)
- MOHAPATRA, Sanket – RATHA, Dilip eds. (2011): *Remittance Markets in Africa*. Washington, D. C., The World Bank. Elérhető: http://siteresources.worldbank.org/EXTDECPROSPECTS/Resources/476882-1157133580628/RMA_FullReport.pdf (A letöltés dátuma: 2018. 05. 10.)
- MOLNÁR ANNA (2019): Az EUNAVFOR MED Sophia művelet. In Molnár Anna és Komlósi Orsolya szerk.: *Az Európai Unió mediterrán térséggel összefüggő kapcsolata – Párbeszéd és konfliktusok*. Dialóg Campus Kiadó. 95–122.
- ROS, Adela – GONZÁLEZ, Elisabet – MARÍN, Antoni – SOW, Papa (2007): *Migration and information flows: A new lens for the study of contemporary international migration*. Barcelona, Internet Interdisciplinary Institute (IN3) – Universitat Oberta de Catalunya (UOC). Elérhető: www.uoc.edu/in3/dt/eng/ros_gonzalez_marin_sow.pdf (A letöltés dátuma: 2018. 05. 10.)
- ROSER, Max (2016): „War and Peace”. Elérhető: <https://ourworldindata.org/war-and-peace>. (A letöltés dátuma: 2018. 05. 10.)

- SCHÖNWÄLDER, Karen ed. (2007): *Residential Segregation and the Integration of Immigrants: Britain, the Netherlands and Sweden*. Berlin, Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung gGmbH. (Discussion Paper Nr. SP IV 2007-602.) Elérhető: <https://bibliothek.wzb.eu/pdf/2007/iv07-602.pdf> (A letöltés dátuma: 2018. 05. 10.)
- ŠELO ŠABIĆ, Senada – BORIC, Sonja (2016): *At the Gate of Europe: A Report on Refugees on the Western Balkan Route*. Zágráb, Friedrich Ebert Stiftung. Elérhető: <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/kroatien/13059.pdf> (A letöltés dátuma: 2018. 05. 10.)
- SIPPEL, Lilli – KIZIAK, Tanja – WOELLERT, Franziska – KLINGHOLZ, Reiner (2011): *Afrika demográfiai kihívásai. A fiatal népesség egyetlen esélye a fejlődésre*. Berlin-Institut für Bevölkerung und Entwicklung. Elérhető: www.berlin-institut.org/fileadmin/user_upload/Afrika/Afrika-ungarisch-final.pdf (A letöltés dátuma: 2018. 05. 10.)
- SVKK (2015): *Javaslatok az európai menekültpolitika cselekvőképtelenségének feloldásához*. NKE Stratégiai Védelmi Kutatóközpont. (Nézőpontok, 2015/2.) Elérhető: www.grotius.hu/doc/pub/JORKQT/2015-09-16_svkk_javaslatok-az-europai-menekultpolitika-cselekvokeptelensegenek-feloldasahoz.pdf (A letöltés dátuma: 2018. 05. 10.)
- THEMISTOCLEOUS, Andreas (2013): *Securitizing Migration: Aspects and Critiques*. The Globalized World Post. (The GW Post Research Paper, May 2013.) Elérhető: <https://thewgpost.files.wordpress.com/2013/05/securitizing-migration-aspects-and-critiques-themistocleous-2013.pdf> (A letöltés dátuma: 2018. 05. 10.)
- TKACZYK, Michal (2017): Between politicization and securitization: coverage of the European migration crisis in Czech online news media. *Communication Today*, Vol. 8. No. 4. 91–110. Elérhető: www.communicationtoday.sk/download/22017/07-TKACZYK-E28093-CT-2-2017.pdf (A letöltés dátuma: 2018. 05. 10.)
- THOMPSON, Laura (2013): *Protection of Migrants' Rights and State Sovereignty*. UN Chronicle, Vol. I. No. 3. Elérhető: <https://unchronicle.un.org/article/protection-migrants-rights-and-state-sovereignty> (A letöltés dátuma: 2018. 05.11.)
- TOALDO, Mattia (2015): *Migrations Through and From Libya: A Mediterranean Challenge*. Róma, Istituto Affari Internazionali. Elérhető: www.osce.org/networks/newmedtrackII/166526?download=true (A letöltés dátuma: 2018. 05. 10.)
- UN A/RES/71/1 (2016): *Resolution adopted by the General Assembly on 19 September 2016. New York Declaration for Refugees and Migrants*. Elérhető: www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_71_1.pdf (A letöltés dátuma: 2018. 05. 10.)
- UN DESA PD (2015): *World Population Prospects: The 2015 Revision*. New York, United Nations Department of Economic and Social Affairs Population Division. Elérhető: https://population.un.org/wpp/Publications/Files/WPP2015_DataBooklet.pdf (A letöltés dátuma: 2018. 05. 10.)
- UN DESA PD (2017a): *International Migration Report 2017*. New York, United Nations Department of Economic and Social Affairs Population Division. Elérhető: www.un.org/en/development/desa/population/migration/publications/migrationreport/docs/MigrationReport2017.pdf (A letöltés dátuma: 2018. 05. 10.)
- UN DESA PD (2017b): *International Migration Report 2017: Highlights*. New York, United Nations Department of Economic and Social Affairs Population Division. Elérhető: www.un.org/en/development/desa/population/migration/publications/migrationreport/docs/MigrationReport2017_Highlights.pdf (A letöltés dátuma: 2018. 05. 10.)

- UN DESA PD (2019a): *International Migration*. New York, United Nations Department of Economic and Social Affairs Population Division. Elérhető: https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/data/estimates2/data/UN_MigrantStockTotal_2019.xlsx (A letöltés dátuma: 2020. 05. 10.)
- UN DESA PD (2019b): *International Migration Report 2019*. New York, United Nations Department of Economic and Social Affairs Population Division. Elérhető: https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/publications/migrationreport/docs/InternationalMigration2019_Report.pdf (A letöltés dátuma: 2020. 05. 10.)
- UNHCR HRD (é.n.): UNHCR Historical Refugees Data. Elérhető: <http://data.unhcr.org/dataviz/> (A letöltés dátuma: 2018. 05. 10.)
- WEBER, BODO (2017): *The EU-Turkey Refugee Deal and the Not Quite Closed Balkan Route*. Sarajevo, Friedrich Ebert Stiftung Dialogue Southeast Europe. Elérhető: <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/sarajevo/13436.pdf> (A letöltés dátuma: 2018. 05. 10.)
- WOHLFELD, Monika (2014): Is Migration a Security Issue? In GRECH, Omar – WOHLFELD, Monika eds.: *Migration in the Mediterranean: Human Rights, Security and Development Perspectives*. Malta, MEDAC. 61–77. Elérhető: www.um.edu.mt/__data/assets/pdf_file/0018/232335/Chapter_6.pdf (A letöltés dátuma: 2018. 05. 10.)
- World Bank (2017): *Migration and Remittances: Recent Developments and Outlook. Special Topic: Global Compact on Migration*. World Bank Group. (Migration and Development Brief 27.) Elérhető: <http://pubdocs.worldbank.org/en/992371492706371662/MigrationandDevelopmentBrief27.pdf> (A letöltés dátuma: 2018. 05. 10.)
- Worldwatch Institute (2005): *A világ helyzete 2005. Újragondolt biztonság*. Budapest, Föld Napja Alapítvány.